LENİN

REDDETTİĞİMİZ MİRAS

Çeviren
KEMAL ŞAHİN

Ünal Matbaası 1975 — ANKARA

Birinci Baskı : Aralık 1975
ÇAĞRI YAYINEVİ : 6

ADRES :
İzmir Caddesi No : 38
ANKARA

Yazışma adresi :
P. K. 568
Kızılay — ANKARA

İ Ç İ N D E K İ L E R :

REDDETTİĞİMİZ MİRAS 5

I. «MİRAS»IN BİR TEMSİLCİSİ 6

II. NARODNİZMİN «MİRAS»A EKLEDİĞİ 22

III. «MİRAS» NARODNİZMLE OLAN İLİŞKİDEN KAZANÇLI MI ÇIKMIŞTIR? 30

IV. «AYDINLANMACILAR», NARODNİKLER VE «MÜRİDLER» 43

V. «MÜRİDLER»İN MİRASI REDDEDİŞİ KONUSUNDA BAY MİKHAİLOVSKYİNİN DEDİKLERİ 46

NOTLAR 55

REDDETTİĞİMİZ MİRAS[1]

Bay Mikhailovsky, Bay Minsky'nin *Russkoye Bogatstvo*[2]'daki (sayı 10, 1897) «diyalektik materyalistler» üzerine bir yorumuna işaretle, şöyle der: «O» (Bay Minsky), «bu insanların geçmişle olan herhangi bir sürekli bağı tanımadıklarını ve mirası — 1860-1870'lerin mirasını — reddettiklerini bilmelidir,» (s. 179) ki bu mirası Bay V. Rozanov 1891'de *Moskovskiye Vedomosti*'de[3] (s. 178) ciddiyetle reddetmiştir.

Bay Mikhailovsky'nin «Rus müridleri»[4] hakkındaki ifadesi bir yalandır. Doğrusu, «Rus müridlerinin mirası reddettiği» yalanının tek ve bağımsız yazarı o değildir. — «müridler» ile mücadele ederken liberal - Narodnik basının hemen hemen tüm temsilcileri tarafından epeyce uzun bir süre, şimdiye dek, tekrar tekrar söylenmiştir. Hatırlıyabildiğimiz kadarıyla, Bay Mikhailovsky «müridler» üzerine öfkeli savaşını başlattığında, bu yalanı henüz uydurmamıştı ama, diğerleri ondan önce böyle yapmışlardı. Daha sonra, o da buna sarılmayı tercih etti. «Müridler» Rus literatüründe görüşlerini geliştirdikçe, hem teorik hem pratik bir sürü meselede görüşlerini özen-

le ve adamakıllı koydukca, yeni akımın temel ilkelerine: Rus kapitalizminin ilerici olduğu; küçük üreticinin Narodnikçe idealleştirilmesinin saçma olduğu; toplumsal düşünce akımlarının, hukukî ve politik kurumların açıklanmasının Rus toplumunun çeşitli sınıflarının maddî çıkarlarında aranması gerektiği görüşüne, özde karşı çıkan düşman basın daha seyrek görülür oldu. Bu temel ilkeler örtbas edildi, en iyi şeyin onlar hakkında hiçbir şey söylememek olduğu düşünüldü —hâlâ da düşünülüyor— ama, bu yeni akımı gözden düşürmek için yalanlar olanca üretkenliğiyle uyduruldu. Bu yalanlardan —«kuyruklu yalanlardan»— biri de moda olmuş «Rus müridleri mirası reddediyor» sözüdür: Rus toplumunun en ilerici kesimiyle, geçmişin en iyi gelenekleriyle ilgilerini kestiler, demokratik düşünüş biçiminden ayrıldılar, vb., vb., ve bunun ifade edildiği diğer bütün buna benzer sözler. Bu tür ifadelerin bu denli çok kullanılması gerçeği, bizi, onların ayrıntılı bir incelemesini ve çürütülmesini yüklenmeye zorluyor. Açıklamalarımızın kanıtsız görünmemesi için, «miras»ı tanımlamak için seçilen iki «taşralı yazar» arasında tarihî — edebî bir paralel çizerek başlıyacağız. «Miras»ın felsefî, ebedî, estetik ve diğer sorunlarını bir yana bırakıp, kendimizi sadece ekonomik ve sosyal sorunları ile sınırlayacağımızı önceden söyleyelim.

I

«MİRAS»IN BİR TEMSİLCİSİ

Bundan otuz yıl önce 1867'de, *Otechestvenniye Zapiski,*[5] Skaldin'in *Taşrada ve Başkentte,* başlığı altında bir dizi makalesini yayınlamaya başladı. Makaleler 1867-69 arasında, üç yıl boyunca sürdü. 1870'de yazar bun-

ları aynı başlığı taşıyan bir kitapta topladı*. Şimdi hemen hemen unutulmuş olan bu kitabın dikkatle okunması, tartışma konusu açısından, yani «miras»ın temsilcilerinin Narodniklerle ve «Rus müridleri» ile olan ilişkisi açısından, son derece öğreticidir. Bu kitabın başlığı tam doğru değildir. Yazar da bunun farkındaydı ve bir önsözde temasının «başkent»in «taşra»ya karşı tutumu, diğer bir deyişle, kitabının kırsal koşullar üzerine bir dizi toplumsal makaleler olduğu ve özellikle başkentten sözetmeyi amaçlamadığını açıklar. Veya daha doğrusu bunu amaçlamış olabilir ama, bunu uygun bulmaz: (çünkü yazabileceğim gibi yazmayacağım ve istediğim gibi yazamıyacağım), der Skaldin, bir Yunan yazarından aldığı kelimelerle, uygunsuzluğu açıklamak için.

Skaldin'in görüşlerinin kısa bir açıklamasını verelim.

Ekonomik ve toplumsal sorunlar üzerine görüşlerini açıklamak isteyen herkesin, bugün bile, kaçınılmaz olarak başlaması gereken o başlangıç noktası ile —köylü reformu[6] ile— başlayacağız. Skaldin'in kitabında köylü reformuna çok yer ayrılmış. Belki de —geniş bir gerçek temele ve kırdaki yaşantının bütün yönlerinin ayrıntılı bir incelenmesine dayalı, köylülerin Reformdan *sonraki* çok yoksul durumlarını, koşullarının kötüleşmesini, ekonomik, hukukî ve günlük yaşamdaki bağımlılıklarının yeni biçimlerini sistemli bir şekilde gösteren ilk yazardır— bu zamana kadar böylesine ayrıntılı ve bütünsel olarak anlatılmış ve gösterilmiş olanların hepsini göstermede, tek kelimeyle ilkti. Artık bugün, bütün bu gerçekler yeni değil. O zaman bunlar sadece yeni değildi aynı za-

* Skaldin, **In the Backwoods and inthe capital** (Taşrada ve Başkentte), St. Petersburg, 1870, (s. 451). **Otechestvenniye Zapiski**'nin bu döneme ait sayılarını edinemediğimizden yalnızca bu kitabı kullandık.

manda «Reformun kusurları» denilen şeye yapılan atıfların ardında; onun (liberal kesimin —ç) suçlanmasının yattığından ve serflik için desteğin gizlendiğinden korkan liberal kesimde güvensizlik de uyandırmıştı. Reform'un çağdaşı olduğu için (ve hatta belki de Reform'da parmağı vardır. Elimizde Skaldin hakkında tarihî ya da edebî bilgi veya biyografik veri yok), Skaldin'in görüşleri daha da ilginçtir. Böylece onun görüşleri, dönemin «başkent» ve «kır»ının doğrudan gözlemine dayanmaktadır, yayınlanmış materyalin masabaşı çalışmasına değil.

Narodniklerin, köylü Reformuna, hastalık derecesinde taşkın duygusallık göstermelerine alışkın olan günümüz okurunu öncelikle çarpan şey, Skaldin'in konu üzerindeki olağanüstü *ağırbaşlılığıdır*. Reforma herhangi bir hayal ve idealleştirme olmaksızın bakar; onu, o zamana kadar toprağı belirli koşullara göre ortaklaşa kullanan ve şimdi de onu *bölen* iki taraf arasında, toprakağaları ve köylüler arasında, bir işlem olarak görür ki, *bölüşmeyi* de iki tarafın hukukî statülerindeki bir değişiklik izlemiştir. *Bölüşmenin* biçimini ve her iki tarafın payının büyüklüğünü belirleyen etmen, onların ayrı ayrı çıkarlarıydı. Reformun kendisi ve uygulanmasıyla ilgili çeşitli sorunların pratik işleyişinde, diğer şeylerin yanısıra, bunlardan birinin dolaysız olarak katılabilmiş olması gerçeği, o tarafın üstün durumunu belirlerken, bu çıkarlar iki tarafın da hırslarını belirledi. Skaldin Reformu böyle anlamaktadır. Reformun ana meselesi olan toprak payları ve serflikden kurtulma bedelleri üzerinde, yazıları boyunca, zaman zaman ve tekrar tekrar dönerek, özel bir dikkatle durur. (Skaldin'in kitabı, herbiri kendi içinde bir bütün olan, biçimi, kırdan gelen mektuplardan birini anımsatan, onbir makaleye bölünmüştür. İlk makalenin tarihi

1866; sonucununki 1869'dur.) «Az—topraklı» köylüler konusu üzerine, günümüz okuruna yeni gelecek hiçbirşey olmadığını söylemek gereksiz, ama 1860'ların sonundaki tanıklığı yeni ve değerliydi. Tabiî ki, kitabını özetlemiyeceğiz, ama onu Narodniklerden —kendi lehine— ayıran, gerçekleri tanımlayışındaki özelliklere değineceğiz. Skaldin «toprak yetersizliği»nden değil, ama «köylülerin toprak paylarından koparılan çok büyük topraklar»dan sözeder (s. 213-214 ve diğer bir çok yerde; ayrıca üçüncü makalenin başlığı) ve kararname[1] ile tesbit edilen en büyük toprak paylarının eskiden olduğundan daha küçük olduğunun kanıtlandığını (s. 257), Reformun bu yönü üzerine köylülerin bazı son derece karakteristik ve tipik görüşlerini isabetle göstererek, söyler.* Skaldin'in bu gerçekle ilgili açıklamaları ve kanıtları, genel görüşü şüphesiz burjuva olan, daima son derece alçakgönüllü ve ılımlı bir yazar için; çok ayrıntılı, kuvvetli ve hatta şiddetlidir. Skaldin gibi bir yazar ondan böylesine kesinlikle sözettiğine göre gerçek fazlasıyla açık olmalı. Skaldin ayrıca bedellerin ağır yükünden de çok ayrıntılı olarak ve üstünde durarak sözeder ve ayrıca söylediklerini birçok olguyla kanıtlar. Üçüncü makalenin bir ara başlığı şöyledir: «Aşırı vergiler onların» (köylülerin) «yok-

---

* «O (altını yazar çizmiştir), toprağımızı öylesine budayıp küçülttü ki, bu koparılan topraklar olmadan yaşayamayız; tarlalarıyla her yanımı kapattı ve sürülerimizi otlatacak hiç bir yerimiz kalmadı, böylece kendi toprak parçamız için para ödemek ve ütelik koparılan topraklar için, o ne kadar isterse, para ödemek zorunda kalıyorsunuz.» «O nasıl durumumuzu düzeltmiş oluyor?' dedi eskiden kiracılık** yapan, okur - yazar ve tecrübeli bir müjik. 'Toprağımız budandığı halde, eski kiranın aynısını ödüyoruz.'»

** Kira, (quit - rent); toprak üzerindeki köylünün bir takım görevlerden muaf tutulmak için ödediği kira - ç.

sulluğunun asıl nedenidir» (1867) ve Skaldin vergilerin, köylülerin topraktan elde ettiklerinden daha fazla olduğunu gösterir. *Vergilendirme Komisyonu Çalışmaları*'ndan, Rusya'da yüksek ve aşağı sınıflara düşen vergilere ilişkin verileri göstererek, Batı Avrupa'da, karşılıklı oranın heryerde karşılaştırılmayacak derecede, aşağı sınıfların çok daha lehine olmasına karşın, Rusya'da vergilerin yüzde 76'sının aşağı, yüzde 17'sinin yüksek sınıflara düştüğünü belirtir. Yedinci makalenin bir ara başlığı şöyle (1868): «Köylüler arasındaki yoksulluğun asıl nedenlerinden biri de aşırı para ödemeleridir» ve yazar, yeni hayat koşullarının köylüden derhal para ve daha çok para istediğini; karanamenin, serfliğin kaldırılması için de, toprakağalarına tazminat ödenmesini ilke olarak koyduğunu (252); kira miktarının «toprakağaları, onların kâhyaları ve köy büyüklerinin verdiği yeminli bilgiye, yani, en ufak bir güvene lâyık olmayan kesinlikle rastgele verilere» dayandığını (255), ve bunun sonucu olarak da, komisyonlarca hesaplanan ortalama kiranın varolan ortalama kiradan yüksek olduğunu göstermiştir. «Köylüler bu kira yüküne ek olarak yüzyıllardır kullandıkları topraklardan da olmuşlardı» (258). «Topraktan kurtulma bedelinin saptanmasında kiranın şimdiki tutarı yerine, azat etme sırasındaki gerçek değer esas alınsaydı, bedel çok daha kolay ödenebilir ve hükümetin yardımını veya kredi senetlerinin çıkarılmasını gerektirmezdi» (264). «Köylülerin işlerini kolaylaştırmak ve durumlarını düzeltme işini tamamlamak için hazırlanan 19 Şubat Karanamesi ile düzenlenen bedeller gerçekte onları daha sıkıntılı durumlara soktu» (269). Bu alıntıları —ki bunlar, kendi başlarına, pek önemli değildir ve kısmen de eskimiştir— ortak köy topluluğuna[8] düşman ve birçok sorundaki düşünceleri Manchester Okulu'-

nun[9] gerçek bir üyesininki ile aynı olan bir yazar tarafından köylülerin çıkarlarının nasıl hararetle savunulduğunu göstermek için aktardık. Narodnizmin hemen hemen tüm yararlı ve gerici olmayan kurallarının bu Manchesterlininkilerle tamamen çakışması dikkate değer öğretici bir noktadır. Reform hakkındaki böylesi görüşleri ile, onun, halkın üretimini desteklediği, Batı Avrupa köylü reformlarından üstün olduğu, Rusya'ya yepyeni bir görünüm kazandırdığı, ve benzeri yolunda sözler söylediklerinde Narodniklerin yaptığı ve halen de yaptıkları gibi, onu duygusallıkla idealleştiremezdi. Skaldin böyle birşey söylemedi ve söylemezdi de; daha da öte, ülkemizde köylü Reformunun köylülere Batıdakilerden daha az yararlı olduğunu açıkça söyledi. «Eğer kendi kendimize ülkemizdeki azad'ın yararlı sonuçlarının, örneğin, yüzyılın ilk çeyreğinde Prusya ve Saksonya'da olduğu gibi, düzenli bir hızla neden büyümediğini sorarsak, sorun daha açık olarak konmuş olur» (221). «Prusya'da ve tüm Almanya'da köylüler uzun süreden beri, kanunla kendi mülkleri olarak tanınmış toprak parçalarının değil de, toprakağalarına karşı yükümlü oldukları hizmetin bedelini ödediler» (272).

Şimdi de Reform'un ekonomik yönünden, Skaldin'in anladığı şekliyle, hukukî yönüne geçelim. Skaldin ortak sorumluluğun[10], pasaport sisteminin ve köylü «topluluğu»nun (ve kent topluluğunun) üyeleri üzerindeki ataerkil gücün kesin bir düşmanıdır. Üçüncü makalede (1867), ortak sorumluluğun, nüfus vergisinin, pasaport sisteminin kaldırılması, ve adil mülk vergisi, pasaportların parasız ve geçici belgelerle değiştirilmesi gereği üzerinde ısrar eder. «Başka hiçbir medenî ülkede dahilî pasaportlardan vergi alınmaz» (109). Bu verginin ancak 1897'de kaldırıldığını biliyoruz. Dördüncü makalede şunları okuyoruz:

«Ortak köy topluluğunun ve kent duma'larının kaçak borçlulara pasaport basma ve vergi kesmede keyfî hareketleri.»... «Kollektif sorumluluk, verimli ve çalışkan çiftçilerin tembeller ve müsrifler hesabına taşımak zorunda kaldığı ağır bir yüktür» (126). Skaldin, daha o zamanlardan gözlenebilen köylülüğün farklılaşmasını, işi iyi gidenler veya kötüleşenlerin kişisel niteliklerine bağlamaktadır. St. Petersburg'ta yaşayan köylülerin pasaport almada ve süresini uzatmada çektikleri zorlukları ayrıntılı olarak anlatır ve «Tanrıya şükürler olsun, bütün bu topraksız köylüler yığını şehirlere kaydedilip de şehirlerdeki mülksüz şehir sakinlerinin sayısını arttırmıyorlar» (130) diyenleri reddeder... «Bu barbar ortak sorumluluk... (131) ... «Böylesi koşullarda yerleştirilen insanlara özgür şehirli denebilir mi? Eski glebae adscripti*'lerden ne farkları var?» (132). Köylü Reformu suçlanıyor. «Fakat köylü Reformu, yasanın köylüyü toprakağasına olan bağımlılığından kurtarmakla birlikte, topluluğuna ve kayıt yerine olan bağından kurtarmak için, hiçbirşey düzenlememesi gerçeğinden dolayı suçlanabilir mi?... Eğer köylü ne oturacağı yeri ne de çalışacağı işi seçmekte özgür değilse, nerede kaldı medenî özgürlük nitelikleri?» (132). Skaldin köylümüzü pek yerinde ve doğru olarak «yerleşik proleter**» diye adlandırır (231). Sekizinci makalenin

---

* Roma İmparatorluğunda, ürünleri ne kadar verimsiz olursa olsun, bağlandıkları küçük arazi parçalarını terkedemiyen köylüler.

** Skaldin, bu (proleter) tanımlamasında yalnızca birinci kısmın değil, ikinci kısmın da doğruluğunu çok ayrıntılı olarak göstermiştir. Köylülerin bağımlılıklarının ve yoksulluklarının, tarım işçisinin çok ağır durumunun, «1868 kıtlığının Tasviri»ne (beşinci makalenin başlığı) ve çeşitli köylü bağımlılığı ve aşağılanması biçimlerinin tasvirine makalelerinde büyük yer ayırmıştır. 1890'larda olduğu gibi, 1860'larda

(1868) başlığında şunları okuyoruz: «Köylülerin topluluklarına ve toprak parçalarına bağlanmış oluşları gerçeği koşullarının düzelmesini engellemektedir. ...Haricî endüstrilerin gelişmesi önünde bir engeldir.» «Köylülerin cahilliği ve giderek artan vergi yükünden başka köylü emeğinin ve, dolayısıyla da, köylü refahının gelişmesini geciktiren nedenlerden biri de onların topluluğa ve toprak parçalarına bağlanmış olmaları gerçeğidir. Emekçiyi bir yere bağlamak ve kırsal topluluğu kopmaz zincirlerle zincirlemek —bu, kendi başına, emeğin, özel teşebbüsün ve küçük toprak mülkiyetinin gelişmesi için son derece elverişsiz bir koşuldur» (284). «Toprak parçalarına ve topluklarına bağlı ve emeklerini daha üretken ve kendilerine daha yararlı olacak yerlerde kullanamayan köylüler, eskiden olduğu gibi serflikten çıktıklarında da, kalabalık, sürüye benzeyen, verimsiz bir yaşama biçimi içinde donup kalmışlardır» (285). Skaldin, bu nedenle, köylü yaşamının bu yönlerine tamamen burjuva görüş açısıyla bakar; ama buna rağmen (ve belki de, bu yüzden) köylülerin kayıt altına alınmaları gerçeğinin, tüm toplumsal gelişmeye ve köylülerin kendilerine yaptığı zararı değerlendirişi gayet açıktır. Ve köylülerin en aşağı kesimlerine, kır proletaryasına, özel zarar (ekleyelim) verir. Skaldin çok yerinde olarak şöyle der: «Köylülerin topraksız bırakılmıyacağı hususu takdir edilecek birşeydir, ancak köylülerin kendilerinin bu meseleye olan ilgilerinin her hangi bir kanun yapımcısınınkinden kıyaslanmıyacak derecede büyük olduğu unutulmamalıdır» (286). «Köylünün kendi toprak parçasına ve kendi topluluğuna bağlı olduğu gerçeği bir yana, başka yerde biraz para kazanmak için

---

da, kıtlık hakkında konuşmayan veya bunu inkâr edenler vardı. Skaldin bunlara şiddetle karşı çıkmıştı. Bu konuda ayrıntılı alıntılar elbette gereksiz olacaktır.

geçici ayrılışları bile, ortak sorumluluk ve pasaport sistemi yüzünden, oldukça büyük zorluklara ve harcamaya malolmaktadır» (298). «Çoğu köylüler için, benim fikrime göre, köylülerin topraklarından vazgeçmelerini kolaylaştırmak için tedbirler alınırsa ... zor durumlardan bir kurtuluş yolu açılmış olur» (294). Skaldin burada, Narodniklerin tasarılarının, somutlarsak, ortak köy topluluğunu daimî kılmak, toprak parçalarının devrini engellemek, vb.'nin, kesinlikle karşıtı olan bir dileği açıklıyor. O günden bu yana Skaldin'in haklı olduğunu gösteren pekçok delil ortaya çıkmıştır: Köylünün toprağa bağlı kalması ve ortak köylü topluluğunun toplumsal kapalılığı gerçeği, «yerleşik proleter»i en kötü biçimdeki tutsaklık ve bağımlılık biçimlerinden, en küçük ölçüde koruyamaz veya ücretinin ve hayat standardının en düşük düzeye düşmesini engelleyemezken, kır proletaryasının durumunu sadece, daha da kötüleştirir ve ülkenin ekonomik gelişmesini geciktirir.

Okuyucu yukardaki alıntılardan Skaldin'in ortak köy topluluğuna düşman olduğunu, zaten anlamış olmalıdır. Özel mülkiyet, özel teşebbüs ve benzerlerinden yana olduğundan dolayı ortak topluluğa ve toprağın yeniden dağıtımına karşı çıkar (s. 142 ve diğer yerlerde.) Ortak köy topluluğunu savunanlara, «eski ortak yasa»nın süresini doldurduğunu söyleyerek karşılık verir. «Bütün ülkelerde kırsal alandan gelenler uygar bir çevre ile temas ettiklerinde, onların ortak yasası eski saflığını yitirir ve çürümeye ve bozulmaya yüz tutar. Aynısı ülkemizde de gözlemlenebilir: ortak topluluğun gücü yavaş yavaş köy sömürücülerinin ve kır görevlilerinin gücüne dönüşüyor ve köylünün kişiliğini koruyacağına ona ağır bir yük oluyor» (143) Şu otuz yıl boyunca sayısız olgularla doğrulanmış, çok doğru bir göz-

lem. Skaldin'e göre, «ataerkil aile, toprağın komünal mülkiyeti ve ortak yasa» tarih tarafından kesin olarak mahkûm edilmiştir. «Geçmiş yüzyılların bu saygıdeğer abidelerini bizler için sonsuza dek koruyacak olanlar, böylece kendilerinin, gerçeği anlayıp tarihin karşı konulmaz yürüyüşünü kavramaktan çok, bir fikir peşinde sürüklenmek yeteneğinde olduklarını gösterirler» (162). Ve bu doğru gözleme, ateşli Manchester Okulu nutuklarından birini ekler. «Köy topluluğu ortak toprak tasarrufu», der bir başka yerde, «her köylüyü tüm topluluğa köle gibi bağımlı duruma getirir» (222). Bundan dolayı, Skaldin'in katıksız burjuva bakış açısından ortak köy topluluğuna olan açıksözlü düşmanlığı, köylülerin çıkarlarını tutarlı savunması ile birleşmiştir. Köy topluluğuna düşman olmasına rağmen Skaldin, köylülerin yaşantısına toptan müdahaleyi ve ortak köy topluluğuna, köylülerin çıkarları hariç her açıdan saldıran bugünkü ortak köy topluluğu muhaliflerinin ileri sürdükleri gibi, topluluğun zorla kaldırılması ve zorla başka benzer bir toprak mülkiyeti sisteminin getirilmesi gibi aptalca tasarılar geliştirmez. Tam tersine, Skaldin, «komünal toprak tasarrufunun zorla kaldırılması»nı savunanlarla aynı yere konulmasına şiddetle karşı çıkar (144). «19 Şubat Karanamesi», der Skaldin, «Komünal tasarruftan aile tasarrufuna ... geçmeyi ... çok akıllıca, köylülerin kendilerine bıraktı. Doğrusu, böyle bir geçiş için en iyi zamanı uygun olarak köylülerin kendilerinden başkası kararlaştıramaz.» Dolayısıyla, Skaldin, ortak köy topluluğuna yalnızca ekonomik gelişmeyi kösteklediği, köylülerin ortak topluluktan çekilmesini ve toprağından vazgeçmesini engellediği nedeniyle, yani, bugün «Rus müridleri»nin karşı çıkış nedeniyle, karşı çıkmaktadır; bu düşmanlığın, toprakağalarının bencil çıkarlarının savunulması ile, serfliğin kalıntı-

larının ve ruhunun savunulması ile, köylülerin yaşantısına müdahalenin savunulması ile ortak hiçbir yanı yoktur. Bu farka dikkat etmek çok önemlidir, çünkü ortak köy topluluğu düşmanlarını sadece *Moskovskiye Vedomosti* ve benzerlerinin kampında görmeye alışmış günümüz Narodnikleri, ortak köy topluluğuna *başka herhangi bir* türden düşmanlığı, isteyerek bilmezlikten geliyorlar.

Skaldin'in köylülerin acıklı durumunun nedeni konusundaki genel fikri, bütün bunların serflik kalıntıları olmalıdır. 1868 kıtlığını anlatırken, serf sahiplerinin kıtlığı, köylülerin bozuk ahlâkına, toprakağalarının vesayetinin kaldırılmasına ve benzer nedenlere bağlayarak kıtlıktan artniyetli bir neşeyle söz ettiklerini belirtir. Skaldin bu görüşleri şiddetle çürütür. «Köylülerin yoksullaşmalarının nedenleri *serflikten miras kalmıştır* (212) ve onun kaldırılmasının sonucu değildir; köylülerimizin çoğunluğunu proleteryaninkine yakınlaştıran bir düzeyde tutan genel nedenlerdir bunlar» der —ve Reform hakkında yukardaki alıntılardaki görüşlerini tekrarlar. Toprağın ailelere bölünmesine saldırmak saçmadır: «Parçalar bir süre için köylülerin maddî çıkarlarını zedelese bile, köylüler kişisel özgürlüklerini ve köylü ailesinin ahlakî saygınlığını, yani, hiçbir uygar ilerlemenin onlarsız olamıyacağı bu yüksek insanî değerleri kurtarırlar» (s. 217). Ve Skaldin toprağın bölünmesine karşı olan kampan yanın gerçek nedenlerini doğru olarak gösterir: «Birçok toprakağası kabul etmek istemedikleri köylülerin yoksulluğunun, çeşitli nedenlerinin doğurduğu tüm sonuçlar için, sarhoşluğun yanısıra bölünmeyi suçlayarak bölünmenin neden olduğu zararı abartıyorlar» (218). Köylülerin yoksulluğu üzerine bugün çok şey yazılmakta olduğunu, geçmişte böyle olmadığını ve bundan dolayı da şim-

di köylülerin durumunun bozulmuş olması gerektiğini söyleyenlere, Skaldin şöyle karşılık veriyor: «Köylülerin geçmişteki koşullarını şimdiki ile karşılaştırıp, toprakağalarının egemenliğinden kurtuluşlarının sonuçları üzerine bir karar vermek için, serflik zamanında da köylülerin toprak parçalarını şimdi kırpıldığı gibi kırpmak, azattan bu yana konan her türlü vergi ile yükümlendirmek gerekirdi ve böylesi koşullara köylü serflerin nasıl katlandıkları ondan sonra görülürdü» (219). Köylülerin durumunun kötüleşmesinin *bütün* nedenlerini serfliğin kalıntılarına, emek hizmeti mirasına, kiraya, toprakların kırpılmasına ve köylülerin haklarının olmamasına ve toprağa bağlılıklarına indirgemesi, Skaldin'in görüşlerinin olağanüstü karakteristik ve önemli bir özelliğidir. Skaldin yalnızca köylülerin yoksullaşma nedenlerinin yeni sosyo — ekonomik ilişkilerin ve Reform sonrası ekonominin ta kendisi içinde bulunabileceğini görmemekle kalmaz; bütün bu serflik kalıntılarının tamamen ortadan kalkmasının evrensel bir refah dönemi getireceğine derinden inanmış biri olarak, o böyle bir düşüncenin hatıra getirilmesini bile kesinlikle reddeder. Görüşleri aslında olumsuzdur: köylülüğün özgür gelişmesinin engellerini kaldırın, serflikten miras kalmış ayak bağlarını kaldırın ve mümkün olan dünyaların bu en iyi dünyasında, herşey en iyi için olacaktır. Skaldin şöyle yazıyor: «Burda» (yani, köylülükle ilişkin olarak) hükümetin izleyebileceği tek yol vardır: köylülerimizi şimdiki durgun ve yoksul durumlarına iten ve ayakları üzerine basmalarına izin vermeyen *nedenleri* düzenli olarak ve gevşemeden *ortadan kaldırmak* (s. 224, altını ben çizdim). «Ortak topluluğu» (yani, köylüleri ortak köy topluluğuna ve toprak parçalarına bağlamayı), o olmazsa, «bir kır proletaryası ortaya çıkacak» diyerek savunanlara verdiği

cevap bu anlamda oldukça karekteristiktir. «Bu karşı çıkış», der Skaldin, «Ülkemizde sınırsız alanların, onları ekip biçecek ellerin yokluğundan boş kaldığını hatırladığımızda, çürür. Eğer yasa, insan gücünün doğal dağılımını engellemeseydi, Rusya'da gerçekten proleter olacaklar sadece profesyonel dilenciler, ıslah olmaz kötüler ve ayyaşlar olurdu» (144) —serfliğin tüm kalıntılarının kaldırılmasının dünyada evrensel bir refah dönemi getireceğine inanan onsekizinki yüzyıl ekonomistlerinin ve «aydınlanmacı»ların tipik görüşü. Narodnik, Skaldin'e kuşkusuz horgürü ile bakıp, onun yalnızca bir burjuva olduğunu söyleyecektir. Evet, elbette ki, Skaldin bir burjuvaydı, ama Narodniklerin küçük burjuva olanıyla değiştirdiği ve pekçok noktada gerici olan ideolojilerinin tersine, ilerici burjuva ideolojisinin bir temsilcisiydi. Ve bu «burjuva»nın köylülerin, toplumsal gelişmenin gereksinmeleri ile çakışmış, ve şimdi de çakışan pratik ve gerçek çıkarlarının nasıl savunulacağı hakkında daha iyi bir fikri vardı!*

Skaldin'in görüşlerini anlatışımızı tamamlamak için şunları da ekleyelim ki o, sosyal tabakalar sistemine karşıdır, hepsi için tek bir adlî mahkemeyi savunur, eyalet otoritelerinin sosyal tabakalar temeline göre atanması fikrini, «teorik olarak» benimser; kamu eğitiminin, özellikle genel eğitimin, ateşli bir savunucudur; bölgesel özerkliğin ve Zemstvo[11] kurumlarının yanındadır ve köylüler arasında toprak satın almak için kuvvetli bir istek oldu-

* Ve ter ine, Narodniklerin savundukları şeylerde gördüğümüz tüm ilerici tedbirler içerik olarak **bütünüyle burjuvadır**, yani, kapitalist gelişme çizgisinden başka bir yere götürmez. Ancak küçük burjuvalar, köylü toprak tasarrufunun genişletilmesi, vergi indirimi, göç, krediler, teknik ilerleme, pazarlamanın düzenlenmesi ve benzeri tedbirlerin sözde «halkın üretimi»nin çıkarlarına hizmet edeceğini savunabilirler.

ğundan, toprak kredilerinden, özellikle küçük toprak kredilerinden yaygın olarak yararlanılabilmesi gerektiğine inanır. Burada da Skaldin gerçek bir «Manchesterli»dir: Örneğin, Zemstvo ve belediye bankalarının «ataerkil veya ilkel bir banka biçimi» olduğunu ve «çok üstün» özel bankalara dönüşmeleri gerektiğini söyler (80). Toprak, «eyaletlerimizdeki endüstriyel» ve ticarî faaliyetin kamçılanmasıyla» değer kazanabilir (71) vb.

Özetleyelim. Görüşleri bakımından, Skaldin bir burjuva aydınlanmacısı olarak adlandırılabilir. Görüşleri, onsekizinci yüzyıl ekonomistlerininkini (tabiî ki, Rusya şartları prizmasında kırılmış biçimiyle), çok anımsatmaktadır ve 1860'ların «miras»ının genel «aydınlanmacı» karakterini çok canlı bir şekilde yansıtır. Batı Avrupa aydınlanmacıları ve 1860'ların edebî temsilcilerinin çoğu gibi, Skaldin de serfliğe ve *onun tüm* ekonomik, sosyal ve hukukî ürünlerine karşı şiddetli bir düşmanlıkla doluydu. «Aydınlanmacı»nın birinci karakteristik özelliği buydu. Bütün Rus aydınlanmacılarındaki ortak, ikinci bir karakteristik özellik de, eğitimin, özerkliğin, özgürlüğün, Avrupaî yaşam biçimlerinin ve Rusya'nın baştan aşağı Avrupalaştırılmasının ateşli bir şekilde savunulmasıydı. Ve «Aydınlanmacı»nın üçüncü karakteristik özelliği, kitlelerin, başlıca da köylülerin (aydınlanmacıların zamanında henüz tamamen özgürleşememişlerdi veya özgürleşme süreci içindeydiler) çıkarlarının savunulması; serfliğin ve kalıntılarının kaldırılmasını, evrensel refahın izleyeceğine olan, içten inanç ve bunun gerçekleşmesi için içten bir yardım isteği idi. Bu üç özellik ülkemizde şimdi «1860'ların mirası» diye adlandırılan şeyin özünü oluşturur ve *bu mirasda Narodnizm'den hiçbirşeyin olmadığını* vurgulamak önemlidir. Görüşleri bu özelliklerle belirlenmiş ve Narodnizmle hiç bir ortak yanı olmayan pekçok sayıda Rus yazarı var-

dır. Bir yazarın görüşü bu özellikleri taşıyorsa, Narodnizme karşı tavrına hiç bakılmadan, herkes tarafından «1860'ların geleneklerini korumuş» biri olarak tanınır. Tabii ki, örneğin yazı hayatının ellinci yılını yakınlarda tamamlayan Bay M. Stasyulevich için —salt Narodnizme karşı olduğu veya Narodnizmin geliştirdiği sorunlara ilgisiz kaldığından dolayı— «mirası reddetmişti» demeyi kimse düşünmez. Örnek olarak özellikle Skaldin'i aldık*, çünkü *kuşkusuz* bir «miras» temsilcisi olduğu gibi, aynı zamanda da Narodniklerin himayelerine aldıkları o eski kurumların kararlı bir düşmanıydı.

Skaldin'in bir burjuva olduğunu söylemiştik. Bu tanımın açık bir kanıtı yukarda verilmişti, ancak bu kelimenin sık sık çok yanlış, dar ve tarihsel olmayan bir şekilde anlaşıldığı, bir azınlığın çıkarlarının bencil bir savunulmasıyla *(tarihî dönem ayırdedilmeden)* bağdaştırıl-

* Skaldin'in ortak köy topluluğuna olan düşmanlığından ve karşı çıkış tonundan dolayı, 1860'ların tipik niteliğine uymadığı belki ileri sürülebilir. Ama bu yalnızca ortak köy topluluğu sorunu değildir. Bu, Skaldin'in de katıldığı, bütün aydınlanmacılardaki ortak görüşler sorunudur. Karşı çıkış tonuna gelince; sakin sağduyusu, ölçülülüğü, aşamalı yaklaşım üzerinde ısrarla durusu vb.. ile gerçekten de tipik değildir. Engels'in Skaldin'i bir **liberalkonservativ** (liberal tutucu)[12] diye adlandırması nedensiz değildi. Ama. daha tipik tonu olan bir miras temsilcisinin seçilmesi, birincisi çeşitli nedenlerden dolayı uygun olmayabilirdi, ikincisi, şimdiki Narodniklerle onu karşılaştırırken yanlış anlamaya yolaçabilirdi[13] Görevimizin özelliği gereği. **ton** (atasözünün tersine), **müziği yapmaz** ve Skaldin'in tipik olmayan tonu «müziğini», yani görüşlerinin özünü daha belirgin olarak meydana çıkarmaya yaramaktadır. Ve bizi ilgilendiren sadece özdür. Biz yalnız yazarların (tonları değil) görüşlerinin özü temelinde mirasın temsilcileri ve bugünkü Narodnikler arasında bir karşılaştırma yapmak niyetindeyiz.

dığı gözden kaçırılmamalıdır. Onsekizinci yüzyıl aydınlanmacıları (ki bunlar genel fikir birliği ile burjuva liderleri arasına dahil edilir) yazdıkları zaman ve 1840'lar ve 1860 lardaki aydınlanmacılarımız yazdıkları zaman, *bütün* toplumsal sorunların, serflik ve kalıntılarına karşı mücadele demek olduğu unutulmamalıdır. O zamanlar yeni sosyo - ekonomik ilişkiler ve çelişkiler hâlâ embriyon halindeydi. Burjuva ideologları tarafından o zaman bundan ötürü hiçbir bencillik gösterilmedi; tersine, hem Batı da hem Rusya'da evrensel refaha tam bir içtenlikle inandılar ve içtenlikle arzuladılar. Sistemin serflikten çıkan çelişkilerini içtenlikle göremediler (kısmen de henüz göremezdiler). Skaldin'in kitabının bir bölümünde Adam Smith'den alıntı yapması boşuna değildir: gördük ki, hem kanıtlarının niteliği hem de görüşleri, birçok noktada, ilerici burjuvazinin o büyük ideologunun tezlerini tekrarlamaktadır.

Ve böylece, Skaldin'in pratik önerilerini bir yandan günümüz Narodniklerinin görüşleriyle, diğer yandan da «Rus müridleri»nin onlara karşı tavrıyla karşılaştırılacak olursak «müridler»in her zaman Skaldin'in önerilerini destekleyeceğini görürüz; çünkü bu sonuncusu, ilerici sosyal sınıfların çıkarlarını ve sosyal gelişmenin bugünkü yolu, yani kapitalist yolu üzerindeki hayatî çıkarlarını yansıtır. Skaldin'in pratik dileklerinde veya onun sorunları sunuşunda Narodniklerin değiştirdikleri şeyler, *daha kötü yönde bir değişikliktir* ve «müridler» tarafından reddedilmektedir. Müridlerin «saldırıları» «miras»a karşı değil (bu saçma bir uydurmadır), fakat Narodnikler tarafından mirasa yapılan, romantik ve küçük—burjuva eklemelere karşıdır. Bu eklemelere şimdi geçiyoruz.

II

NARODNİZMİN «MİRAS»A EKLEDİĞİ

Skaldin'den Engelhardt'a geçelim. Onun *Letters from the Countryside* (Kırdan Mektuplar)ı yine kırsal yaşamın toplumsal yanı üzerine makalelerdir ve bu yüzden Skaldin'inkine öz ve hatta biçim bakımından çok benzemektedir. Engelhardt, Skaldin'den daha beceriklidir ve onun kırdan mektupları kıyaslanmıyacak kadar daha canlı ve daha yaratıcıdır. *Taşrada ve Başkentte*'nin ciddî yazarının uzun incelemelerine, becerikli tasvir ve anlatım dolu Engelhardt'ın kitabında rastlanmaz. Skaldin'in kitabı tamamen unutulmuşken ve kitabın yayımlanmasından sadece iki yıl sonra, *Otechestvenniye Zapiski*'nin, Engelhardt'ın mektuplarını basmaya başlamış olmasına rağmen, Engelhardt'ın kitabının giderek okuyucu kitlesinin sempatisini kazanması ve yakınlarda da yeni bir baskısının yapılmış olması, şaşırtıcı değildir. Okuyucuya Engelhardt'ın kitabının içeriğini tanıtmamıza bu yüzden gerek yok ve görüşlerinin iki yanının özet olarak açıklanmasına yöneleceğiz: birincisi genel olarak «miras»ın karakteristiği olan ve özellikle de Engelhardt ve Skaldin'de ortak olan görüşler ve, ikincisi de, özellikle Narodnik olan görüşler. Engelhardt zaten bir *Narodniktir*, ama görüşleri, bütün aydınlanmacılardaki ortak görüşlerin çoğunu, günümüz Narodnikleri tarafından bir kenara atılmış veya değiştirilmiş görüşlerin çoğunu kapsadığından, insan onu nasıl sınıflandıracağını —Narodnik rengi taşımayan «miras»ın temsilcileri ile mi yoksa Narodniklerle mi— bilemiyor.

Engelhardt'ı birincilere yaklaştıran şey, en başta, görüşlerinin ciddiyeti, gerçekleri açık ve dolaysız anlatışı, genel olarak «kuruluşlar»ın, özel olarak da köylülüğün bü-

tün kötü yanlarını amansız açığa çıkarışıdır— o «kuruluşlar»ın yanlış bir şekilde idealleştirilmesi ve süslenmesi Narodnizmin temel unsurudur. Engelhardt'ın cılız ve ürkekçe ifade edilen Narodnizmi, büyük bir hünerle çizdiği kırsal gerçeklerin tablosu ile doğrudan doğruya ve açık olarak çelişmektedir. Ve bir ekonomist veya sosyolog kır üzerine fikirlerini Engelhardt'ın *gerçekler ve gözlemlerine* dayandırsaydı,* böyle bir materyalden Narodnik sonuçlar çıkarmanın olanaksız olduğunu görürdü. Köylünün ve ortak köy topluluğunun idealleştirilmesi Narodnizmin temel ögelerinden biridir ve Bay V. V.'**den Mikhailovsky'e kadar her renkten Narodnik bu «topluluğu» idealleştirme ve süsleme çabasına atılırcasına katılmışlardır. Böylesi bir süsleyişin en küçük bir izine Engelhardt'ta rastlanmaz. Köylülüğün komünal ruhu üzerine moda olan sözler, bu «komünal ruh»un kentlerdeki bireysellikle şimdi karşılaştırılması, kapitalist ekonominin rekabeti, vb., konularında Engelhardt küçük çiftçinin hayrete düşüren *bireyciliğini* açığa çıkarmakta, tamamen amansızdır. «Mülkiyet hususunda köylülerin çok aşırı mülk edinme duygusuna sahip oldukları» (s. 62, 1885 baskısı), «takım çalışması»na katlanamadıkları, ondan dar bencil ve bireyci dürtülerle nefret ettiklerini takım ça-

* Sonuç olarak, bu yalnızca pek ilginç ve öğretici olmakla kalmayıp, ayrıca ekonomik araştırmacı hesabına da tamamen mantikî olurdu. Bilim adamları anket verilerine - hepsi çok kere taraf tutan ve bilgili olmayan, tutarlı görüş geliştirmemiş veya görüşlerini akıllıca düşünüp oluşturmamış mülk sahiplerinin cevaplarına ve fikirlerine - güveniliyorsa eğer, mükemmel gözlem gücü olan, içtenliğinden kuşku edilmeyen ve sözünü ettiği şey hakkında eksiksiz bir inceleme yapan birinin, tam onbir senede topladığı gözlemlere neden güvenilmesin?

** Liberal Narodnik ideolog V.P. Vorontsov'un takma adı.

lışmasında herkesin «diğerlerinden fazla iş yapmaktan korktuğunu» uzun uzun gösteriyor (s.206). Bu, diğerlerinden fazla iş yapma korkusu zaman zaman komik (veya, daha iyisi, trajikomik) aşırılıklara varır. Yazar, örneğin; bir çatı altında yaşayan ve ortak konut ve akrabalık bağları ile bağlanmış kadınlardan herbirinin masanın yalnız kendisine ait özel bölümünü temizlediğini, veya ineklerı sırayla sağarak herbirinin *kendi* çocuğu için süt aldığını (sütün bir kısmını saklarlar korkusuyla) ve çocukların mamalarını ayrı ayrı hazırladığını söyler (s. 323). Engelhardt bu özellikleri öyle ayrıntılarla açıklıyor ve öyle bir örnekler yığınıyla kuvvetlendiriyor ki, bunlar istisnaî durumlar mıdır diye hiçbir soru olamaz. Ya biri yada diğeri; ya Engelhardt hiç güvene layık olmayan değersiz bir gözlemcidir, veya komünal ruh ve müjiğimizin komünal erdemleri hakkındaki masal; *köy topluluğu ortak tasarrufu*nun biçiminden soyutlanmış *ekonomik uygulama* özelliklerine dönüşen katıksız bir hayaldir (ve bu toprak sahipliği biçiminden, yine soyutlanmış tüm mali ve idarî yönler de var). Engelhardt, müjiğin ekonomik faaliyetinde bir kulak olmayı amaçladığını gösteriyor. «Her köylüde kulağın belli bir dozu vardır» diyor (s. 491), «Köylüler arasında Kulak idealleri egemendir» ... «Bireycilik, bencillik ve sömürme özleminin köylüler arasında esaslı olarak gelişmiş olduğunu tekrar tekrar söyledim» ... «Her biri turna balığı olmakla övünür ve sazan balığını yutmaya çalışır» Engelhardt köylüler arasındaki eğilimin «komünal» sisteme veya «Halkın üretimi» ne değil, bütün kapitalist toplumların doğasında varolan, herkesin, çok iyi bildiği küçük—burjuva sisteme doğru olduğunu, çok güzel göstermektedir. İyi halli köylünün ticarete atılma (363), iş karşılığı ödünç tohum verme, yoksul mujiğin emeğini satınalma (s. 457, 492, vb.) eğilimini an-

latır ve tartışma götürmez şekilde ispatlar — ya da, ekonomi diliyle; girişimci mujiklerin kır burjuvasına dönüşmesi. «Eğer» der Engelhardt, «köylüler ortak çalışma biçimindeki ekonomiyi benimsemez ve herbiri ayrı olarak kendi çiftliğini idare etmeye devam ederse, o zaman, çok fazla toprak olsa bile, köylü çiftçiler arasında hem topraksız köylüler hem çiftlik emekçileri olacaktır. Daha da öte, köylüler arasındaki statü farklarının şimdikinden bile daha geniş olacağına inanıyorum. Toprağın komünal mülkiyetine rağmen, «zengin»in yanısıra pekçok gerçek topraksız çiftlik emekçileri olacaktır. Toprağı işleyecek ne sermayem ne de aletim yoksa toprak üzerinde hakkımın olmasının bana ve çocuklarıma ne yararı var? Bu, kör bir adama toprak verip —ye bunu— demek gibidir..!» (s. 370). Köylülük hakkındaki gerçeklerden çıkmaması bir yana, «ortak çalışma biçimi ekonomi» bu pasajda, bir tür acı alayla, kutsal ve masum bir dilek olarak, umutsuzca şekillendirilmiştir.

Engelhardt'ı herhangi bir Narodnik rengi olmayan miras temsilcilerine yaklaştırılan diğer özellik de, onun, köylülüğün sıkıntılı koşullarının asıl ve baş nedeninin serfliğin kalıntıları ve onun baskıyla düzenleme özelliği olduğuna inanmasıdır. Bu kalıntıları ve baskı ile düzenlemeleri kaldırın, herşey düzelecektir. Engelhardt'ın baskıyla düzenlemeye karşı sonsuz düşmanlığı ve baskıyla düzenleme yolunda mujiklere mutluluk sağlama girişimleriyle alay edişi, Narodniklerin «hakim sınıflarının sağduyu ve vicdanına, bilgi ve yurtseverliğine» (Bay Yuzhakov'un sözleri, *Russkoye Bogatstvo,* sayı 12, s. 106) olan inançları, «üretimin düzenlemesi» için hayalî tasarılarına, vb. ile en keskin tezat halindedir. Engelhardt'ın mujiklerin «iyiliği» için çıkarılan, votkanın un değirmenlerinde satılmaması kararnamesini nasıl alaylı bir şekil-

de ifşa ettiğini veya bazı Zemstvo'ların 1880'de çıkardığı 15 Ağustos'tan önce çavdar ekimini yasaklayan mecburî yönergeden, o masabaşı «bilim adamlarının» —yine müjiklerin iyiliği düşüncesinden hareketle— «milyonlarca mülksahibi köylünün» işine yaptıkları o büyük müdahaleden nasıl tiksintiyle bahsettiğini hatırlayalım (424). Çam ormanlarında sigara içmeyi, ilkbaharda turna balığı avını, Mayıs festivali için kayın ağacı kesmeyi, kuş yuvası yağmasını ve başka şeyleri yasaklayan kararnameler ve yönergelere işaretle, Engelhardt alayla şöyle der: «...mujiklere ilgi göstermek entellektüel kafaların temel kaygısıdır ve her zaman olagelmiştir. Kim kendisi için yaşar? Herkes mujik için yaşıyor!... Mujik aptaldır, kendi işlerini beceremez. Eğer kimse onunla ilgilenmezse, o, bütün ormanları yakacak, bütün kuşları öldürecek, balık yaşayan nehirleri kurutacak, toprağı mahvedecek ve kendisi de ölüp gidecektir» (398). Sayın okuyucu, bu yazarın, Narodnikler için çok değerli olan yasalara, örneğin, toprak parçalarının terkini yasaklayan yasalara sempatisi olduğunu düşünebilir misiniz? Onun kalemi, *Russkoye Bogatstvo*'nun temel direklerinden birinin yukarda aktardığımız cümlesi gibi birşey yazabilir miydi? Aynı derginin bir diğer temel direği olan ve «tarımsal emeğin örgütlenmesi için düzenli büyük ve muazzam harcamalara» «yer vermedikleri»nden dolayı eyalet Zemstvolarına (1890'larda!) sitem eden Bay N. Karyshev'in görüşlerini paylaşabilir miydi?*

Engelhardt'ı Skaldin'e yaklaştıran bir diğer özellikten sözedelim: Bu onun pekçok katıksız burjuva dilek ve tedbirlerine karşı bilinçsiz tavrıdır. Engelhardt küçük

* **Russkoye Bagotsvo,** 1896, sayı 5, Mayıs. Bay Karyshev'in eyalet Zemstvolarının ekonomik tedbirler için yaptığı harcamalar hakkındaki makalesi, s. 20.

burjuvaziyi yaldızlamaya çalışmaz veya bu niyeti özel bir müteşebbise uygulamamak için (Bay V. V. tarzında) özürler düzenlemez —bundan çok uzaktır. Pratikte bir çiftçi olan Engelhardt her ileri yenilikle, çiftçilik metodlarında her ilerlemeyle mest olur ve bu ilerlemelerin sosyal biçiminin, ülkemizde kapitalizmin imkânsız olduğu şeklindeki teorisini en etkili bir biçimde çürüttüğünü kavrayamaz. Örneğin, çiftliğinde işçilerine *parça başına ödeme sistemi*'ni uyguladığında (yün eğirme harman dövme, vb. için) elde ettiği başarı ile nasıl keyiflendiğini hatırlayalım. Engelhardt zamana göre ücret yerine parça başına ücretin konulmasının gelişmekte olan bir kapitalist ekonominin emeğin yoğunlaşmasını arttırmakta ve artı-değer oranını yükseltmekteki en yaygın yöntemlerinden biri olduğundan şüphe bile etmiyor. Başka bir örnek: Engelhardt *Zemledelcheskaya Gazeta*'[14]nın programı ile alay eder: «*münavebeyle ekme*[15] için tarlaların kiralanmasına ara verilmesi; ücretli emeğe dayanan çiftçilik; gelişmiş makineler, aletler ve cins hayvanlar ve çok çeşitli ürün yetiştirme sisteminin kullanılması çayırların ve otlakların geliştirilmesi, vb., vb.» «Bütün bunlar laftan başka birşey değil» diye bağırıyor (128). Ne var ki, Engelhardt'ın kendi çiftçilik uygulamasında benimsediği program, bu programdır; çiftlik emekçileri çalıştıraraktır ki o çiftliğinde teknik ilerleme sağlamıştır. Veya şu örnek: Engelhardt'ın, girişimci müjiklerin gerçek eğilimini nasıl içtenlikle ve inançla açığa çıkardığını biliyoruz; ama bu onu, «gerekli olan fabrikalar değil, fakat *küçük*» (altı Engelhardt tarafından çizilmiştir) «kır içki yapımevleri ve yağhaneleridir» demekten alıkoymamıştır (s. 336), yani «gerekli olan», kır burjuvazisinin tarımsal sanayie girişmesidir— ki bu her zaman ve heryerde tarımsal kapitalizmin en büyük göstergelerinden biri olmuştur. Burada bizde, Engelhardt

ın teorisyen değil, fakat protikte iyi bir çiftçi olduğu gerçeğinin izlenimi uyanıyor. Kapitalizm olmadan ilerlemenin olacağını savunmak başka, kendisinin çiftçilik yapması daha başka bir şeydir. Kendi çiftliğini rasyonel çizgiler üzerinde işlemeyi amaç edinen Engelhardt, çevreleyen koşulların etkisiyle katıksız kapitalist yöntemlerle çalışmak ve «çiftlik emekçilerinin istihdamı» hakkındaki tüm teorik ve soyut kuşkularını bir yana bırakmak *zorunda* kalmıştır. Teori alanında Skaldin, Manchester Okulu'nun tipik bir üyesi gibi, hem ileri sürdüklerinin tam bu karakterde olduğunu ve hem de bunların Rusya'nın kapitalist evriminin gereksinmelerine uyduğunu hiç kavrayamadan tartıştı. Engelhardt, kapitalizme karşı teorik itirazı ve yurdunun kendine özgü bir yol izlediğine inanma arzusuna rağmen, uygulamada tipik bir Manchester'li gibi hareket etmek zorunda kaldı.

Engelhardt buna inanmıştı ve bizi ona, Narodnik demeye götüren de budur. Rusya'daki ekonomik gelişmenin *gerçek* eğilimini önceden sezmişti ve bu gelişmenin çelişkilerine *başka bir anlam* vermeye çalışmıştı. Rusya'da tarımsal kapitalizmin imkânsız olduğunu, «ülkemizde Knecht (çiftlik yanaşması) olmadığı»nı kanıtlamaya çalıştı—ama, bizde emeğin pahalı olduğu masalını en büyük ayrıntıyla kendisi çürüttü ve yine kendisi sığırtmacına, boğazları doyduktan sonra geriye «tuz, nebati yağ ve giyecek almak için» sadece 6 rubleleri kalan Pyotr ve ailesine, nasıl cimrilikle ücret verdiğini gösterdi (s. 10). «Ama yine de o kıskanılırdı, onu işten çıkarsam yerini almaya istekli elli kişi hemen bulunur» (s. 11). Çiftliğin başarısından ve işçilerin sabanı ustalıkla kullanışından bahsederek Engelhardt muzaffer bir tavırla haykırır: «ve kimdir bu rençperler? Cahil, vicdansız Rus köylüleri» (s. 225).

Kendi çiftçilik deneyi ve köylünün bireyciliğini sergileyişi «topluluk ruhu» hakındaki tüm hayalleri çürüttüğü halde; Engelhardt, yalnızca köylülerin ortak çalışma biçimindeki ekenomiyi benimsiyeceklerine «inanmakla» kalmaz, hata bunun böyle olacağı ve biz Rusların bu büyük işi başarıp yeni bir çiftçilik modeli ortaya çıkaracağımız «kanısı»nı açıklar. «Ekonomimizin istisnaî karekterini, özgül doğasını oluşturan budur» (s.349). Gerçekçi Engelhardt, gözlemlediği gibi, kendi çiftçilik yöntemleri ve köylülerin çiftçilik yöntemlerinde «istisnaî karakter»in hiç bulunmayışını «gelecekteki istisnaî karakter»e olan «*inanç*»la değiştiren romantik Engelhardt'a dönüşür! Engelhardt'da —pek az da olsa— görülen aşırı Narodnik özelliklere, şövenizme varan dar milliyetçiliğe («Avrupalılara derslerini vereceğiz», «Avrupada bile mujikler bizim yanımızda olacaklardır» (s. 387) — Engelhardt savaşın geleceğini tartıştığı bir toprakağasına böyle demişti) ve hatta *emek* hizmetini idealleştirmesine bir taş atımı uzaklık vardır! Kitabının olağanüstü sayfalarını, karşılığında çalışarak ödemek için ödünç para veya tohum alan ve kişisel bağımlılığın* en kötü koşullarında hemen hemen bedava çalışmak zorunda kalan köylünün mağdur ve aşağılık durumunu anlatmaya ayıran aynı Engelhardt; «Doktor»un (taşrada doktorun yararı ve gerekliliğinden söz etmekteydi. V. İ.) «kendisine ait bir çiftliği olması ne kadar iyi bir şey olurdu, böylece mujikler bakım ücretini emeği ile ödeyebilirdi» (s.41) diyecek kadar ileri gider. Yorum gerekmiyor.

---

* Köy ileri gelenlerinden birinin (örneğin, toprakağasının kâhyası), bir köylüyü, köylünün ürünü olgunlaşmış ve hatta çürümek üzereyken bile çalışmaya çağırışını gözünüzün önüne getirin; ve o aksini yaparsa eyalet otoritelerinin «pantalonunu indireceklerı» basit nedeninden dolayı gitmek zorundadır.

III

Hepsinin ötesinde, yukarda teker teker sıraladığımız Engelhardt'ın görüşlerinin iyi özelliklerini (yani, Narodnik rengi taşımayan «miras»ın temsilcileriyle ortak olanları), kötüsüyle (yani, Narodnik özellikleriyle), karşılaştırdığımızda; ilkinin, *Taşradan Mektuplar*'ın yazarında tartışma götürmez biçimde ağır bastığını, ikincisinin ise görüldüğü gibi konu dışı, kazaen eklenmiş, ve kitabının genel tonuyla bağdaşmayan şeyler olduğunu kabullenmeliyiz.

«MİRAS» NARODNİZMLE OLAN İLİŞKİDEN KAZANÇLI MI ÇIKMIŞTIR?

Okuyucu belki de «Ama Narodnizm'den ne anlıyorsunuz?» diye soracaktır. «Miras» kavramına verilen anlam yukarda belirtilmişti, ama 'Narodnizm' kavramının bir tanımı verilmedi.»

Narodnizmle, aşağıdaki üç özelliği içeren bir görüşler sistemini kastediyoruz: 1) *Rusya'da kapitalizmin, bir bozulmayı, bir gerilemeyi temsil ettiği inancı.* Bu nedenle, eski kuruluşların kapitalizm tarafından «yıkılmasını durdurma» «geciktirme» özlem ve dilekleri ve buna benzer gerici çığlıklar. *2) Genelde Rus ekonomi sisteminin ve özelde, ortak köylü topluluğu, ortak çalışma, vb. ile köylülüğün istisnaî karakterine olan inanç.* Farklı sosyal sınıfların ve bunların uyuşmazlıklarına ilişkin çağdaş bilimin geliştirdiği kavramların Rus ekonomik ilişkilerine uygulanmasının gerekli sayılmaması. Ortak köy topluluğu köylülüğü, kapitalizmden daha yüksek ve daha iyi birşey olarak görülüyor; «kuruluşları» idealleştirme eğilimi var. Her meta ekonomisine ve kapitalist ekonomiye özgü çelişkilerin köylüler arasında varolduğu reddediliyor veya önemsenmiyor; bu çelişkilerle bunların kapitalist sanayi ve kapi-

talist tarımdaki daha gelişmiş biçimleri arasında bir bağ olduğu reddediliyor. 3) *Bir yanda «aydınlar» ve ülkenin hukukî ve politik kurumları ile, diğer yanda belli sınıfların çıkarları arasındaki bağı hiçe sayma.* Bu bağın reddi, bu sosyal etmenlerin materyalist açıklamasının olmayışı, bunların «tarihi başka bir cizgiye çekmeye» (Bay V. V.), «yoldan saptırma» (Bay N. — on, Bay Yuzhakov, vb.) ve diğerlerini yapmaya muktedir bir gücü temsil ettikleri inancını getiriyor.

«Narodnizm»le kastettiğimiz budur. Okuyucu, bu terimi, aynen «Rus müridleri»nin tüm bir görüşler sistemine —bu sistemin tektek temsilcilerine değil— karşı çıkarken kullandıkları gibi geniş anlamıyla kullandığımızı hemen görecektir. Tek tek temsilciler arasında, doğaldır ki ayrılıklar, hem de bazan önemli ayrılıklar vardır. Bu ayrılıkları kimse ihmal etmiyor. Ama adı geçen görüşler, Narodnizmin en farklı temsilcilerinin —örneğin, diyelim ki Bay Yuzov'dan Mikhailovsk'e kadar— hepsinde ortaktır. Bu görüşlerin itiraz götürür özelliklerine Yuzovlar, Sazanov'lar V.V., ve diğerleri, örneğin, ne Mikhailovsky ne de bugünkü *Russkoye Bagatstvo*'ya yazı yazanların katıldığı, başkalarını ekliyorlar. Dar anlamda Narodniklerle geniş anlamdaki Narodnikler arasındaki farkları reddetmek elbetteki yanlış olurdu; ancak yukarda belirtilen başlıca noktalar üzerinde, bütün Narodniklerin *temel* sosyo — ekonomik görüşlerinin çakıştığını hâla görmezlikten gelmek daha da büyük bir yanlış olurdu. Ve «Rus müridleri» yalnızca bu temel görüşlerden en kötü yönde «acıklı sapmaları» değil, bu temel görüşlerin kendilerini reddettiklerinden açıktır ki, «Narodnizm» terimini geniş anlamda kullanmakta tümüyle haklıdırlar. Yalnızca haklı değiller; başka türlü yapamazlardı zaten.

Yukarda anahatlarıyla verilen Narodnizmin temel görüşlerine dönersek, ilk dikkat etmemiz gereken nokta

«miras»ın *bunlarla kesinlikle hiçbir ilgisi olmadığıdır.* Narodnizmle ortak hiçbirşeyi olmayan, kapitalizm sorununu hiç bir şekilde ileri sürmeyen, Rusya'nın istisnaî karakterine, ortak köylü topluluğuna, vb. ye inanmayan ve aydınları ve hukukî ve politik kurumlarımızı «yoldan sapma» ya muktedir bir etken olarak görmeyen, «miras»ın pek çok inkâr edilemiyecek temsilcileri ve koruyucusu vardır. Yukarda, mirasın geleneklerini bozmaktan başka herşeyle suçlanabilecek *Vestnik Yevropy*'[16]nin başyazarı ve yayımcısından açıklamalı olarak sözettik. Öte yandan, görüşleri Narodnizmin sözkonusu temel ilkelerine benzeyen, ama açıkça ve içtenlikle «mirası reddedenler» de var —örneğin, Bay Mikhailovsky'nin atıfta bulunduğu Bay Abramov veya Bay Yuzov'u sayabiliriz. «Rus müridleri»nin savaştıkları Narodnizm, miras (hukukî bir terim kullanırsak) «vasiyetle bırakılırken», yani, 1860'larda daha ortada bile yoktu. Narodnizmin tohumları, ilk ilkeleri elbetteki yalnız 1860'larda değil, fakat 1840'larda ve hatta daha önceleri bile vardı*— ama, burada bizi ilgilendiren şey Narodnizmin tarihi değil. Tekrarlıyoruz. Yukarda anahatlarıyla verdiğimiz anlamıyla, 1860'ların «mirası»nın Narodnizmle ortak hiçbirşeyi olmadığını, yani görüşlerinin özünde ortak bir şey olmadığını, ayrı sorunlar ileri sürdüklerini kanıtlamak önemlidir bizim için. «Miras»ı koruyup da Narodnik olanlar ve Narodnik olup da «mirası reddedenler» var. Elbette, «miras»ı koruyan veya böyle yapar görünen Narodnikler de var ayrıca. Miras ve Narodnizm arasındaki bağlardan bu nedenle söz ediyoruz. Bu bağın etkisinin ne olduğunu görelim.

---

* Bu konu için Tugan - Baranovsky'nin **The Russian Factory** (Rus Fabrikası), St. Petersburg, 1898, adlı kitabına bakınız.

Birincisi, mirasın koruyucularının kısmen (onların zamanında) henüz koyamadıkları veya koymadıkları ve hâlâ da doğasında varolan dar görüşlülük nedeniyle koyamadıkları toplum sorunlarını *ortaya koymakla* Narodnizm mirasla karşılaştırıldığında büyük bir *ileri adım* atmıştır. Bu soruları *ortaya koymada* Narodnikler *tarihî* bir görev yaptılar. Ve bu sorulara bir çözüm (değeri ne olursa olsun) sunması *nedeniyle* Narodnizmin Rus toplumsal düşüncelerinin ilerici akımları içinde en ön safta yer alması doğal ve anlaşılabilir birşeydir.

Fakat, bu sorunlara Narodnizmin önerdiği çözümün; değersiz olduğu, Batı Avrupa'da çok önceleri bir kenara atılmış geri teorilere, kapitalizmin romantik ve küçük burjuvaca bir eleştirisine, Rus tarihi ve gerçeklerinin gözardı edilmesine dayandığı kanıtlanmıştır. Rusya'da kapitalizmin gelişmesi ve onun doğasında varolan çelişkiler çok zayıf kaldığı sürece kapitalizmin bu ilkel eleştirisi tutunabilmiştir. Ancak, kapitalizmin çağdaş gelişmesi, Rus ekonomi tarihi ve gerçeği hakkındaki bilgilerimizin çağdaş düzeyi, sosyolojik teoriye olan çağdaş talepleri tesbit etmede Narodnizm tamamen yetersizdir. Kapitalizmin sorunlarını ortaya kaymakla bir zamanlar ilerici olan Narodnizm, toplumsal düşünceyi yanlış yola sevkeden, durgunluğun ve Asyalı geriliğin çıkarlarına yarayan *gerici* ve *zararlı* bir teoridir. Bugün, Kapitalizmi eleştirisindeki gerici niteliği, Narodnizme, kendini mirasın sadık koruyuculuğuyla sınırlayan görüşten daha *aşağı* özellikler vermiştir.* Şimdi, bunun böyle olduğunu, Narod-

* Ekonomik romantizm üzerine olan bir makalemde de hasımlarımızın **gerici** ve **küçük - burjuva**-terimlerini bu terimlerin iyice belirli bir tarihî - fel efî anlamı varken, polemik sövgü olarak değerlendirmekle ilginç bir sığ-görüşlülük göstermiş olduklarını belirtmek fırsatını bulmuştum.

nizm'in yukarda bahsettiğimiz üç temel özelliğini inceleyerek kanıtlamaya çalışacağız.

Birinci özellik — Rusya'da kapitalizmin bir bozulmayı, bir gerilemeyi temsil ettiği inancı. Rusya'da kapitalizm sorunu hemen ortaya atıldıktan sonra, ekonomik gelişmemizin kapitalist olduğu açığa çıktı ve Narodnikler bu gelişmenin bir gerileme, bir hata, sözde, ulusun yaşamının belirlediği yoldan, eski kuruluşların kutsadığı yoldan, bir sapma, vb olarak açıkladılar. Aydınlanmacıların toplumsal gelişmenin akışına olan şiddetli inancı, ona güvensizlikle yer değiştirdi. Tarihi iyimserlik ve coşku, daha başka zorlukların gelişmeyle birlikte ortaya çıkmasıyla, yeni gelişmenin getirdiği sorunları çözmenin daha güç ve daha zor olacağı gerçeğinden hareketle, yerini karamsarlık ve kedere bıraktı; bu gelişmeyi «geciktirmek» ve «durdurmak» için yakarışlarda bulunuldu: Rusya'nın geriliğinin onun iyi talihi olduğu teorisi vb. geliştirdi. Narodnik görüşün bütün bu özellikleri, «miras»la ortak bir yanı olması bir yana, kesinkes onunla çelişmektedir. Rus kapitalizminin bir «yoldan sapma»yı, bir bozulmayı, vb. temsil ettiği inancı, Rusya'nın ekonomik evriminin, gözlerimizin önünde oluşan o «baştan aşağı değişme»nin yanlış açıklanmasına yolaçmaktadır. Eski kuruluşların kapitalizm tarafından parçalanmasını geciktirmek ve durdurmak isteği ile sürüklenen Narodnikler, şaşılacak bir tarih anlayışı yoksunluğu göstermekteler; onlar bu kapitalizmin *öncesinde* emekçinin durumunu ağırlaştıran sayısız kölelik ve kişisel bağımlılık biçimleriyle birleşmiş aynı sömürüden başka, toplumsal üretimde ve böylece toplumsal hayatın tüm alanlarında alışılagelmişlik ve durgunluktan başka birşey olmadığını unutmaktadırlar. Kapitalizmle romantik ve küçük burjuva açıdan uğraşan Narodnikler, tüm tarihî gerçekciliği bir yana atıp kapitalizm *gerçeğini* pre—kapitalist düzenin bir *hayali* ile daima karşılaştırmış

lardır. Toplumsal gelişmenin mevcut gidişinin ilerici niteliğine olan hararetli inançlarıyla tamamen ve yalnızca geçmişin kalıntılarına karşı yöneltilmiş amansız düşmanlıklarıyla, bu kalıntıların tamamen süpürülüp temizlenmesiyle herşeyin düzeleceği kanıları ile 1860'ların «miras»ı — bu «miras», adı geçen Narodnizmin görüşleriyle ortak bir yanı olmadığı gibi, doğrudan ona ters düşmektedir.

Narodnizmin ikinci özelliği Rusya'nın istisna oluşuna inanış, köylülüğün, ortak köy topluluğunun, vb.nin idealleştirilmesidir. Rusya'nın istisna olduğu öğretisi Narodnikleri zamanı geçmiş Batı—Avrupa teorisine sarılmaya sevketmiş, Batı Avrupa kültürünün çoğu başarılarını şaşırtıcı bir hafiflikle değerlendirmelerine neden olmuştur: Narodnikler kendi kendilerini, uygar insanlığın bazı özellikleri bizde yoksa da, dünyaya yeni ekonomi biçimleri, vb. gösterme «yolundayız» diye bir düşünce ile avutmuşlardır. Yalnızca Batı—Avrupa ilerici düşüncesinin kapitalizm ve belirtileri üzerine ortaya koyduğu tahlilin kutsal Rusya için kabul edilmemesiyle kalınmamış; Avrupa kapitalizminin değerlendirilmesinde çıkarılan aynı sonuçların Rus kapitalizmi için de çıkarılmaması için bahaneler uydurmak yolunda hertürlü çaba harcanmıştır. Narodnikler bu tahlili yapan yazarların önünde yerlere kadar eğilmişler ve — gayet sakin, bu yazarların bütün hayatları boyunca uğraş verdikleri aynı türden romantikler olarak kalmaya devam etmişlerdir. Tekrarlıyoruz, bütün Narodnikler tarafından paylaşılan, bu Rusya'nın istisna oluşu öğretisi «miras»la ortak bir yanı olması bir yana ona doğrudan ters düşmektedir. Tersine, «60'lar», Rusya'yı Avrupalaştırmayı arzuluyorlardı, Rusya'nın genel Avrupa kültürünü benimsemesi gerektiğine inanıyorlardı, bu kültürün kurumlarının herşeyimizden önce istisnaî toprağa taşınmasıyla ilgileniyorlardı. Rusya'nın istisna olduğunu öne süren her öğreti 1860'ların ruhu ve geleneğine tama-

men aykırıdır. Bu geleneğe daha da aykırı olan ise, Narodnizmin kırı idealleştirmesi ve aşırı süsleyişidir. Kırsal sistemimizde ne pahasına olursa olsun kendisine özgü bir özellik, pre-kapitalist ilişkiler döneminde diğer bütün ülkelerin kırsal sistemlerine hiç benzemeyen bir özellik görmeyi arzulayan bu yanlış idealleştirme aklıbaşında ve gerçekçi mirasın gelenekleriyle açık çelişki halindedir.

Kapitalizm daha derinliğine ve genişliğine geliştikçe, kır kesimi, her meta toplumunda, her kapitalist toplumda ortak olan çelişkileri daha belirli bir biçimde ortaya sermiş, bir yanda, köylülerin «topluluk ruhu», «ortak çalışma ruhu» vb. gibi Narodniklerin tatlı dilli sözleri ile diğer yanda köylülüğün kır burjuvazisi ve kır proletaryası olarak fiilen ayrışması arasındaki karşıtlık daha apaçık ortaya çıkmış ve şeylere köylü gözüyle bakmayı sürdüren Narodnikler, duygusal romantiklikten küçük burjuva ideologluğuna daha büyük bir hızla dönüşmüşlerdir, çünkü modern toplumda küçük üretici bir meta üreticisine dönüşür. Kırı yanlış idealleştirmeleri ve «topluluk ruhu» üzerindeki romantik düşleri, Narodnikleri köylülerin ekonomik gelişmenin mevcut akışından doğan gerçek gereksinmelerine karşı son derece saçma tavır almaya götürmüştür. Teoride, bir kimse kuruluşların direncinden güvenle bahsedilebilir, ama köylülüğümüzün elini ayağını bağlayan geçmişin Reform — öncesi sistemin kalıntılarının kaldırılmasının, başkasını değil, gelişmenin kapitalist akış yolunu açacağını, her Narodnik pratikte sezinlemiştir. Durgunluk, kapitalist ilerlemeden daha iyidir — bu, aslında, her Narodniğin kıra karşı tavrıdır, ama her Narodnik bunu bir Bay V.V.'nin saf dürüstlüğüyle, içtenlikle ve dobra dobra söylemeğe tabiî ki cüret edemez. «Toprak parçalarına ve topluluklarına bağlanmış ve emeklerini daha üretken ve kendilerine daha yararlı yerlerde uygulayamayan

köylüler, eskiden olduğu gibi, serflikten çıktıklarında da kalabalık, sürüye benzeyen, verimsiz bir yaşama biçimi içinde donup kalmışlardır. İşte «miras»ın temsilcilerinden birinin, karakteristik bir «aydınlanmacı»nın bakışıyla sorunu görüşü[17]. «Köylülerin alışılageldikleri ataerkil yaşama biçimleri içinde donup kalmaları, kırda kapitalizm yolunun temizlenmesinden daha iyidir» —Narodniklerin soruna bakışları, aslında, böyledir. Doğrusu, ortak sorumluluğu, toprağın satımı ve bir toprak parçasını reddetmek hakkı yasağıyla ortak köylü topluluğunun toplumsal kapalılık durumunun çağdaş ekonomik *gerçekler* ile, çağdaş meta—kapitalist ilişkileri ve gelişmeleri ile en keskin çelişki içinde bulunduğunu inkar etmeye hiçbir Narodnik cüret edemez. Bu çelişkiyi inkâr etmek olanaksızdır, ama bütün nokta, sorunun böyle konulmasından, köylülüğün hukukî statüsü ile ekonomik gerçekler ve ekonomik gelişmenin bugünkü gidişi arasındaki karşıtlıktan, Narodniklerin ölümden korkar gibi korkmalarıdır. Narodnik, romantik düşgücünün bir uydurması olan varolmayan bir kapitalist olmayan gelişmeye inatla azmettiğinden, bu yüzden... bu yüzden, kapitalist cizgi boyunca ilerleyen bugünkü gelişmeyi geciktirmeye hazırlanır. Köylü topluluğunun toplumsal kapalılık durumu, ortak sorumluluk ve köylülerin toprak parçasını satma veya ondan vazgeçme hakkı gibi sorunlara karşı tavırları sadece «kuruluşlar» (alışılagelmişliğin ve durgunluğun kuruluşları) üzerine titremek veya geleceğinden endişe etmek değildir; bundan da öte köylülerin toprak satmasını yasaklayan polis kuralını seviçle karşılayacak kadar aşağılaşmaktadırlar. Böyle bir Narodniğe, Engelhardt'ın sözleriyle karşılık verilebilir: «Mujik aptaldır; kendi işlerini beceremez. Eğer kimse onunla ilgilenmezse, o, bütün ormanları yakacak, bütün kuşları öldürecek, balık yaşayan nehirleri kurutacak, toprağı mahvedecek ve kendisi de ölüp

gidecektir.» Burada Narodnik tamamen belirgin olarak «mirası reddeder», bir gerici olur. Ve, ekonomik gelişmenin ilerlemesi ile ortak köylü topluluğunun toplumsal olarak kapalılığının yıkılmasının kır proletaryası için giderek zorunlu bir gereksinme olduğuna, oysa köy burjuvazisi için ondan doğan güçlüklerin hiç de önemli olmadığına dikkat edin. «Müteşebbis Mujik» kolaylıkla bir yerde toprak kiralıyabilir, herhangi başka bir köyde bir tesis açabilir, istediği yerde istediği zaman iş yapabilir. Asıl olarak işgücünü satarak yaşayan köylü için toprak parçasına ve topluluğuna bağımlı olmak ekonomik faaliyeti üzerine pek büyük bir kısıtlamadır, daha iyi bir işveren bulmasını olanaksızlaştırır ve istisnasız daha az ücret ödeyen ve onu tutsaklaştırmak için her türlü yolu ve aracı kullanmaya çalışan yerel alıcılara işgücünü satmak zorunda bırakır. Romantik hayalciliğin yalpalarına teslim olmuş ve ve ekonomik gelişmenin akışına rağmen kuruluşların korunmasını ve sağlam tutulmasını kendine amaç edinmiş Narodnik, kendisi gözlemlemeden, kendini, «köylülerin toprakla olan bağının» korunması ve pekiştirilmesini bütün kalbi ve ruhuyla isteyen çiftçilerle yanyana buluncaya kadar bu eğik düzlemde kaymıştır. Örneğin, köylü topluluğunun, sosyal tabaka olarak kapalılığının işçi kiralamada özel yöntemler ürettiğini hatırlamak yerinde olur: fabrika ve çiftlik sahipleri özellikle borcunu zamanında ödeyememiş köylere, en kârlı koşullarla işçi kiralamak üzere temsilcilerini gönderirler. Bereket versin, tarım kapitalizminin gelişmesi, proletaryanın «yerleşik durumu»nu kırarak (bu, tarımda haricî iş verme denen şeyin etkisidir) bu tür tutsaklık biçiminin yerine derece derece serbest kiralamayı koyuyor.

Bugünkü Narodnik teorilerinin zararlı olduğu seklindeki savımızın bir diğer ve belki de daha az çarpıcı olmayan

onayı, *Narodniklerin emek hizmetini idealleştirme* şeklindeki genel eğilimlerinde görülebilir. Engelhardt'ın erdemden Narodnizm'e düşüşünü tamamlarken kırda emek hizmetinin geliştirilmesinin «iyi bir şey olacağını» söyleyerek ne denli ileri gittiğinin bir örneğini daha önce vermiştik. Aynı şeyi, Bay Yuzhakov'un meşhur tarım okulları için tasarılarında da görüyoruz *(Russkoye Bogatstvo,* 1895, sayı 5).* Aynı dergideki ciddi ekonomik makalelerde, Engelhardt'ın yakın arkadaşlarından Bay V. V., köylülerin, kapitalizmi getirmek isteyen toprakağasına karşı bir zafer elde ettiğini ileri sürdüğünde de benzer bir idealleştirme içine düşmüştür; fakat bütün güçlük, köylünün, toprakağasının toprağını, «icar»la ondan aldığı toprağa karşılık olarak sürüp, ekmekle yükümlenmesiydi — diğer bir deyişle, serflikteki ekonomi biçiminin aynısı tekrar getirildi. Bunlar, Narodniklerin tarımımızı ilgilendiren sorunlara karşı aldıkları gerici tavrın bazı en göz alıcı örnekleridir. Bu fikrin, daha az göz alıcı biçimde bütün Narodniklerce savunulduğunu görebilirsiniz. Her Narodnik kapitalizmin tarımımızda zararlı ve tehlikeli olduğunu söyler, çünkü kapitalizm, görüyorsunuz, bağımsız köylünün yerine çiftlik emekçisini koyuyor. Kapitalizm *gerçeği* («çiftlik emekçisi») «bağımsız» köylü *hayali* ile karşılaştırılmaktadır: ve bu hayal, pre—kapitalist dönemde köylülerin üretim araçları mülkiyeti üzerine dayandırılır ne var ki, bu üretim araçları için köylülerin değerlerinin iki katı bir ödeme yapmak zorunda kaldığı; bu üretim araçlarının emek hizmetinin uygulanması işini gördüğü; bu «bağımsız» köylünün yaşam düzeyinin herhangi bir kapitalist ülkede dilenci diye sınıflandırılacak kadar düşük olduğu; ve bu «bağımsız» köylünün ümitsiz yoksulluğu ve düşünsel hareketsizliğine ek olarak bir de pre-kapitalist ekonomi bi-

* Bakınız, toplu eserler, Cilt 2, s. 73-80 ve 459 - 89

çimlerine özgü bireysel bağımlılığın var olduğu alçakgönüllülükle es geçiliyor.

Narodnizmin üçüncü karakteristik özelliği — bir yanda «aydınlar» ve ülkenin hukukî ve politik kurumları ile, diğer yanda; belli sosyal sınıfların çıkarları arasındaki bağı hiçe sayma — öncekilerle sıkı sıkıya bağlıdır: ancak toplumsal sorunlara karşı gerçekçi olmayan bu tavır, Rus kapitalizminin bir «hata» olduğu ve «yoldan bir sapma»nın mümkün olduğu öğretisini üretebilirdi. Bu Narodnik görüşün de «miras» ve 1860'ların geleneği ile bir ilgisi yoktur; tersine *bu geleneklerin doğrudan doğruya karşısındadır.* Bu görüşün doğal bir sonucu da, Reform öncesi Rus hayatındaki baskıyla düzenlemenin çok sayıda kalıntılarına karşı Narodniklerin tavrıdır, «miras»ın temsilcilerinin herhalde katılmıyacakları bir tavır. Bu tavrı tanımlamak için Bay V. Ivanov'un «Kuyruklu Bir Yalan» *(Novoye Slovo,* Eylül 1897) makalesindeki mükemmel düşüncelerini ödünç alma özgürlüğünden yararlanacağız. Yazar, Bay Boborykin'in *Ayrı Bir Yol* adlı romanına başvurur ve Narodnikler ve «müridler» arasındaki tartışmayı yanlış anladığını ortaya koyar. Bay Boborykin bir Narodniği romanın kahramanı yapar ve «müridler»e sözde «baskıyla düzenlemenin dayanılmaz despotluğu ile bir kışla rejimi» düşlediklerinden ötürü sitem eder. Bay Ivanov bunlarla ilgili olarak şunları gözlemler:

«Muhaliflerinin 'düşünün' baskıyla düzenlemenin dayanılmaz despotluğu olduğunu söylemeleri bir yana, onlar» (Narodnikler) «*Narodnik olarak kaldıkları sürece böyle birşey söyleyemezler ve söylemezler» Bu hususta,* 'ekonomik materyalistler' ile olan anlaşmazlıklarının özü, Narodniklerin görüşüne göre eski baskıyla düzenlemeden arda kalan kalıtıların daha ileriki gelişmeler için hizmet edebileceği şeklindedir. Bir yandan, 'köylü ruhu'nun (tek

ve bölünmez) baskıyla düzenlemeye doğru 'geliştiği' şeklindeki kanıları ve öte yandan da 'aydınların' 'toplumun 'veya 'önder sınıfların' mevcut ve gelecekteki ahlâkî güzelliğine genel olarak inanmaları, eski baskıyla düzenlemenin dayanılmazlığını gözlerinden kaçırıyor. Ekonomik materyalistleri, 'baskıyla düzenleme'ye değil, tersine, baskıyla düzenlemeden kurtulma temeline kurulmuş Batı Avrupa sistemine tutkun olmakla suçluyorlar. Ve ekonomik materyalistler, ekonominin doğal biçiminden kaynaklanan eski baskıyla düzenlemenin kalıntılarının, nüfusunun çeşitli kesimlerinin gerçek statülerinde ve aklî ve ahlâkî durumunda sayısız değişiklikler gerektiren para ekonomisine geçmiş bir ülkede günbegün daha «dayanılmaz» hale geldiğini iddia ediyorlar. Bundan dolayı, ülkenin ekonomik hayatında yeni ve yararlı bir baskıyla düzenlemenin çıkması için gerekli koşulların doğal bir ekonomiye ve serfliğe uyarlanmış bir baskıyla düzenleme kalıntıları içinden gelişemiyeceğine ve ancak Batı Avrupa ve Amerika'nın gelişmiş ülkelerinde olduğu gibi, eski baskıyla düzenlemeden kurtulmuş geniş ve kapsamlı bir özgürlük havası içinden gelişebileceğine inanmışlardır. Narodnikler ve muhalifleri arasındaki tartışmada, 'baskıyla düzenleme' sorununa ilişkin durum bu merkezdedir.» (adı geçen eser, s. 11—12). «Eski baskıyla düzenleme»ye karşı Narodniklerin bu tavrı, belki de, «miras»ın geleneklerinden en çirkin ayrılışlarıdır. Gördüğümüz gibi, bu mirasın temsilcileri eski baskıyla düzenlemenin her kalıntısına karşı köklü ve şidetli nefretleriyle ayırdediliyorlardı. Dolayısıyla, bu hususta «müridler», 1860'ların «gelenekleri» ve «mirası»na, Narodniklerle karşılaştırılmayacak ölçüde daha yakındırlar.

Narodniklerin yukarda bahsedilen epey önemli bir yanlışlarına ek olarak, sosyolojik gerçekçilik eksiklik-

leri, onları toplumsal olaylar ve sorunlar hakkında, dar entellektüel kendini beğenmişlik veya belki de bürokratik düşünüş diyebileceğimiz kendine has bir düşünme ve muhakeme tarzına iter. Narodnik her zaman, ülkemiz için «bizim» seçmemiz gereken yol, ülkeyi filanca filanca yola yönelttiğimizde doğacak şansızlıklar, eski Avrupa'nın geçtiği yolun tehlikelerini «biz» anlatabilirsek hem Avrupa'nın hem de eski ortak köylü topluluğumuzun« iyi yanlarını alırsak» temin edeceğimiz gelecekler, vb. üzerine anlatır durur. Böylece, tarihi kendi çıkarları doğrultusunda şekillendiren çeşitli sosyal sınıfların bağımsız eğilimlerine karşı Narodniğin güvensizliği ve nefreti doğar. Böylece, «tarımsal emeğin düzenlenmesi»nden «toplumumuzun» iyi hükümet daireleri aracılığıyla «üretimin komünleştirilmesi»ne kadar her türlü sosyal tasarılar geliştiren Narodniğin (kendini çevreleyen koşulları unutarak) şaşılacak hafifliği doğar. «Mit der Grüdlichkeit der geschichtlichen Açtion Wird also der Umfang der Masse zunehmen, deren Action sie ist»* —bu sözcükler Narodniklerimizin anlayamıyacakları ve anlamıyacakları o tarihî — felsefi teorinin en derin ve en önemli yargısını dile getirir. İnsanın tarihi yapan eylemleri genişleyip derinleştikçe, tarihin bilinçli yapıcıları olan o kitlenin büyüklüğü de zorunlu olarak artar. Narodnik ise, genel olarak nüfusa ve özel olarak da çalışan nüfusa, daha çok veya daha az duyarlı, şu ya da bu ölçünün uygulama konusu, şu yada bu yola yöneltilecek birşey olarak bakmış ve hiç bir zaman nüfusun çeşitli sınıflarını, mevcut yolda bağımsız tarih - yapıcıları olarak görmemiş, hiçbir zaman bu tarih - yapıcılarının bağımsız ve bilinçli eylemlerini mev-

* Marx, **Kutsal Aile**[18], s. 120, Alıntı Beltov'dan, s. 235 («Tarihî eylemin derinliğiyle birlikte, eylemin sahibi kitlenin hacmi de büyür»)

cut yolun hangi koşullarının kamçılayacağını (ya da tersine felce uğratacağını) sormamıştır.

Sonuç olarak, Narodnizm Rusya'da kapitalizm sorununu *ortaya koymakla,* aydınlanmacıların «miras»ına göre büyük bir ileri adım atmış olmasına rağmen, küçük burjuva bakış açısı ve kapitalizmin duygusal eleştirisi nedeniyle soruna getirdiği *çözümün* başarısızlığı kanıtlandı, öyle ki toplumsal hayatın bir sürü esaslı sorunlarında «aydınlanmacılar»ın *gerisinde kalmıştır.* Narodnizmin mirasla ve aydınmacılarımızın gelenekleriyle ilişkisinin, sonuçta bir *gerileme* olduğu ortaya çıkmıştır: Rusya'nın Reform sonrası ekonomik gelişmesi ile ortaya çıkan, toplumsal düşüncenin yeni karşılaştığı sorunları, kendisini bunlar üzerine duygusal ve gerici sızlanmalarla sınırladığından çözememiştir; öte yandan Narodnik romantikliği, aydınlanmacıların ortaya çıkardığı eski sorunları bulanıklaştırmış böylece tam çözümünü geciktirmiştir.

IV
«AYDINLANMACILAR», NARODNİKLER VE «MÜRİDLER»

Karşılaştırmalarımızın sonuçlarını şimdi özetliyebiliriz. Bu ara başlıkta saydığımız toplumsal düşünce akımlarının herbirinin diğeriyle nasıl ilişki içinde olduklarının kısa bir tanımını vermeye çalışalım.

Aydınlanmacı sosyal gelişmenin bugünkü gidişine inanır, çünkü onun içinde taşıdığı çelişkileri gözlemliyememiştir. Narodnik, bugünkü toplumsal gelişmenin gidişinden korkar, çünkü bu çelişkilerin zaten farkına varmıştır. «Mürid», toplumsal gelişmenin bugünkü gidişine inanır, çünkü daha iyi bir geleceğin güvecesini bu çelişkilerin gelişmesinde görmektedir. Birinci ve sonuncu akımlar, bu yüz-

den, gelişmeyi şimdiki yolunda desteklemek, hızlandırmak ve kolaylaştırmak; bu gelişmeyi önleyen ve geciktiren tüm engelleri ortadan kaldırmak için çaba gösterirler. Narodnizm, tersine, bu gelişmeyi geciktirmeye ve durdurmaya çabalar, kapitalizmin gelişmesine karşı olan belli engelleri kaldırmaktan korkar. Birinci ve sonuncu akımlar tarihî iyimserlik diyebileceğimiz özellikle ayırdedilir: şeyler ne kadar ileri ve hızlı giderse o kadar iyi olur. Narodnizm, tersine, doğal olarak tarihî karamsarlığa yönelmektedir; şeyler ne kadar ileri giderse o kadar kötüdür. «Aydınlanmacılar», hiçbir zaman Reform sonrası gelişmenin karakteriyle ilintili sorunları ortaya koymadılar ve kendilerini Reform öncesi sistemin kalıtılarına karşı uyarılar yapmaya, Rusya'da Avrupa tipi bir gelişme için yolu açma gibi olumsuz bir işe verdiler. Narodnizm, Rusya'da kapitalizm sorununu ortaya koydu, ama bunu kapitalizmin gerici olduğu anlamında cevapladı ve bu yüzden aydınlanmacıların mirasını tamamen kabul edemedi; Narodnikler «tek medeniyet» görüş noktasından hareketle Rusya'yı Avrupalılaştırmak için çalışan kimselere karşı herzaman mücadele etmişlerdir; onlara karşı sadece bu kimselerin idealleri ile kendilerini sınırlayamıyacakları için değil (böylesi bir mücadele haklı olurdu), ayrıca, bu medeniyetin, yani kapitalist medeniyetin, gelişmesinde çok ileri gitmek istemedikleri için mücadele etmişlerdir. «Müridler», Rusya'da kapitalizmin sorununu ilerici birşey olarak kabul ederler ve bu yüzden mülksüz üreticilerin bakış açısından kapitalizmin çelişkilerinin bir çözümlemesini ekleyerek aydınlanmacıların mirasını bütünlüğü ile kabul edebilirler ve etmelidirler de. Aydınlanmacılar, nüfusun herhangi bir sınıfını özellikle ilgilenmek üzere seçmediler; yalnız genel olarak halktan değil, ulustan bile genel olarak söz etmişlerdir. Narodnikler emeğin çıkarını temsil etmeye istekliydiler, ama çağdaş ekonomik sistemde her

hangi belli bir grubu belirtmediler, esasında, kapitalizmin bir meta üreticisine dönüştürdüğü küçük üreticinin bakış açısını kabul ettiler. «Müridler», yalnızca emeğin çıkarını ölçüt almakla kalmadılar, buna yaparken de kapitalist ekonomideki tamamen belirgin ekonomik gruplara, yani mülksüz üreticilere, işaret ettiler. Amaçlarının doğası gereği, birinci ve sonuncu akımlar kapitalizmin yarattığı ve geliştirdiği sınıfların çıkarına uygun düşmektedir; Narodnizm, doğası gereği, çağdaş toplumdaki sınıflar arasında ortada bir yerde bulunan küçük üreticiler sınıfının, küçük burjuvazinin çıkarlarına uygun düşmektedir. Dolayısıyla, Narodniklerin «miras»a ters düşen tavırları rastgele birşey olmayıp, Narodnik görüşlerin o doğasının zorunlu bir sonucudur; aydınlanmacıların görüşlerinin temel özeliklerinden birinin Rusya'nın Avrupalılaştırılmasına olan ateşli istekleri olduğunu görmüştük, ama Narodnikler bu isteğe, Narodnikliği bırakmadıkça katılamazlar.

Sonunda, yukarda çeşitli örneklerle tekrar tekrar belirttiğimiz sonuca varmış bulunuyoruz, yani *müridler Narodniklere göre mirasın çok daha tutarlı ve sadık koruyucusudurlar.* Mirası reddetmek şöyle dursun, onlar, Narodniklerin, aydınlanmacıların Avrupaî ideallerini pekçok ve çok önemli noktalarda reddetmeye sevkeden romantik ve küçük burjuva korkularını çürütmeyi baş görevlerinden biri sayarlar. Tabiî ki, «müriler»in mirası, bir arşivcinin eski bir dökümanı koruması gibi korumadıklarını söylemeye gerek bile yok.Mirası korumak,kişinin kendisini mirasla sınırlandırması demek değildir ve«müridler», Avrupacılığın genel ideallerini savunuşlarına, kapitalist gelişmemizin üstü kapalı iç çelişkilerinin tahlilini ve yukarda belirttiğimiz özgül bakış açısıyla bu gelişmenin bir değerlendirmesini eklerler.

V

«MÜRİDLER»İN MİRASI REDDEDİŞİ KONUSUNDA BAY MİKHAİLOVSKYİNİN DEDİKLERİ

Sonuçta, Bay Mikhailovsky'e dönelim ve tartışma konusu üzerine dediklerini inceliyelim. Bay Mikhailovsky bu kimseler (müridler) «geçmişle herhangi bir sürekli bağı tanımazlar ve mirası kesinkes reddederler» (adı geçen eser s.179) demekle kalmaz; aynı zamanda, «bunların» (Bay Abramov, Bay Volynsky ve Bay Rozanov'a kadar çok farklı eğilimleri içeren kimselerle birlikte) «mirasa en büyük kızgınlıkla saldırdıklarını» ileri sürer (180). Bay Mikhailovsky hanki mirası kastediyor? 1860-1870'lerin mirasını, *Moskovskiye Vedomosti*'nin vekarla reddettiği ve reddetmekte olduğu mirası (178).

Önceden de söylediğimiz gibi, eğer sorun bugünün insanlarına düşen «miras» ise, o zaman kişi *iki mirası* ayırt etmelidir: birisi genel olarak aydınlanmacıların Reform öncesi düzenin tümüne kesinlikle düşman, Avrupaî idealleri savunan ve nüfusun geniş kitlesinin çıkarları yanında yer alan kişilerin mirasıdır. Diğer miras Narodnizm'dir. Bu iki farklı şeyi karıştırmanın büyük bir hata olacağını önceden göstermiştik, çünkü herkes biliyor ki «1860'ların mirasını» koruyup da Narodnizm'le ortak hiçbirşeyi olmayan insanlar vardı ve hâlâ da vardır. Bay Mikhailovsky'nin bütün gözlemleri tamamen ve sadece bu tümüyle farklı iki mirasın karıştırılması üzerine kurulmuştur. Ve Bay Mikhailovsky bu farkın bilincinde olduğundan, sözleri sadece saçma değil, kesinlikle iftira niteliğindedir. *Moskovskiye Vedomosti* özellikle Narodnizme mi saldırmıştır? Hiç de değil: genellikle aydınlanmacılara daha çok değilse bile, hiç de ondan az saldırmadı. Narodnizmden kesinlikle nefret eden *Vestnik Yevropy*, onun (M. Vedomosti'nin

— ç) gözünde hiç de Narodnik *Russkoye Bogatstvo*'dan daha az düşman değildir. *Moskovskiye Vedomosti,* muhakkak ki, mirası kesinkes reddeden Narodniklerle —örneğin Yuzov— pekçok noktada anlaşamaz, ama ona kızgınlıkla pek saldırmaz ve her durumda, onu, mirası korumak isteyen Narodniklerden kendisini ayırdeden yönünden dolayı över. Bay Abramov veya Bay Volynsky Narodnizme saldırmışlar mıdır? Hiç de değil. Birincisi zaten bir Narodniktir; ve ikisi de genellikle aydınlanmacılara saldırmışlardır. «Rus müridleri» Rus aydınlanmacılarına saldırmışlar mıdır? Reform öncesi yaşama şekli ve kalıntılarına sınırsız düşmanlığı öngören mirası hiç reddetmişler midir? Ona saldırmak bir yana, Narodnikleri, küçük burjuvaca kapitalizm korkusuyla bu kalıntıların bazılarını devam ettirmek istemelerinden dolayı teşhir etmişlerdir. Genel olarak Avrupa ideallerini öngören mirasa hiç saldırmışlar mıdır? Ona saldırmak bir yana, Narodnikleri, pekçok ve çok önemli meselede, Avrupa ideallerini benimseme yerine Rusya'nın istisnaî karakteri hakkında en kötü saçmalıklar düzenlediklerinden dolayı teşhir etmişlerdir. Nüfusun emekçi kitlelerinin çıkarları ile ilgilenmeyi öngören mirasa saldırmışlar mıdır? Ona saldırmak bir yana, bu çıkarlarla ilgilenişleri tutarsız olduğu için (köy burjuvazisini ve kır proleteryasını biraraya getirmek şeklindeki kararlı eğilimlerinden kaynaklanan), ne olacağı yerine ne olabileceğini düşünme alışkanlıklarından ötürü, ilgilenişlerinin değeri azaldığı için; bu insanların kendilerinin kendi çıkarlarını korumalarını kolaylaştıran veya zorlaştıran koşullar (ekonomik ve diğer), uygun olarak değerlendiremedikleri için, ilgilenişleri son derece kısıtlı olduğu için, Narodnikleri teşhir ettiler.

Bay Mikhailovsky bu suçlamalara katılmayabilir —bir Narodnik olduğundan, bunlara elbette katılmayacaktır— bazı kimseler, aslında, «öfkeyle» yalnızca *Narod-*

nizm'e saldırırken, ve ona, Reform sonrası tarihin ortaya çıkardığı yeni sorunları *mirasın ruhu içinde ve onunla çelişmeden* çözümlemeyi başaramadığı için saldırırken, bu bazı kimselerin «1860'ların ve 1870'lerin miras»ına «öfkeyle» saldırdıklarını iddia etmek — böyle bir iddia, gerçeğin doğrudan doğruya çarpıtılmasıdır.

Bay Mikhailovsky en eğlenceli bir şekilde, «müridler» «bizi» (yani, *Russkoye Bogatstvo* yazarlarını) «Narodnikler» ve *Russkoye Bogatstvo* ile hiç bir ilişkisi olmayan başkaları ile kasten karıştırmaktadır diye yakınmaktadır (s. 180). Bir yandan Narodnizmin bütün temel görüşlerini taşıyıp aynı zamanda bu «Narodnikler» den ayrı görünme çabası insanı ancak güldürür. Herkes bütün «Rus müridleri»nin «Narodnik» ve «Narodnizm» kelimelerini geniş anlamıyla kullandığını bilir. Narodnikler arasında oldukça çok sayıda ton farklılığı olduğunu hiç kimse unutmadı ve reddetmedi. Kitaplarında, örneğin, ne P. Struve ne de N. Beltov, Bay Mikhailovsky'i Bay V. V. ile veya bu konuda Bay Yuzhakov ile «karıştırdı»; yani, aralarındaki farklılıkları gözden kaçırmadılar veya birisinin görüşünü diğerine yüklemediler. Hatta, P. B. Struve, Bay Yuzhakov'un görüşleri ile Bay Mikhailovsky'ninkiler arasındaki farklılığa özellikle dikkati çekti. Farklı görüşleri karıştırmak başka şeylerdir; birçok sorunda farklılıklarına rağmen, temel ve en önemli noktalarda, «müridler»in karşı çıktıkları noktalarda, uyuşan yazarları genelleştirmek ve bir kategoride sınıflandırmak başka şeydir. «Mürid» için önemli olan, örneğin, bir Bay Yuvoz'u diğer Narodniklerden ayıran görüşlerin değersizliğini göstermek değil, *Bay Yuzov'a ve Bay Mikhailovsky'e ve genel olarak bütün Narodniklere ortak olan* görüşleri —yani, Rusya'nın kapitalist evrimine karşı tavırlarını, ekonomik ve sosyal sorunları küçük üreticinin bakış açısıyla tartışmalarını, sosyal

(veya tarihî) materyalizmi anlamaktaki başarısızlıklarını— çürütmektir. *Bu özellikler,* büyük bir tarihî rol oynamış bir toplumsal düşünce akımının tümüne aittir. Bu geniş akım en farklı tonları kapsar; sağ ve sol kanatlar, milliyetçilik, ve yahudi düşmanlığına kapılmış kimseler, vb. ve bunlardan suçlanamayacak kimseler; «miras»ın buyruklarının çoğunu horgören kimseler ve bu buyrukları korumak için en fazla (yani bir Narodnik için en fazla) çaba gösteren kimseler. «Rus müridleri»nden hiç biri bu ton farklarını inkâr etmedi; Bay Mikhailovsky bir tanesini bile, bir tondaki Narodniğin görüşlerini diğer tondaki bir Narodniğe yüklemekle mahkûm edememiştir. Bütün bu tonlar da *ortak* olan temel görüşlere karşı çıktığımıza göre, niye genel akımdaki kısmî ayrılıklardan bahsetmemiz bekleniyor? Bu, elbette anlamsız bir istek! «Müridler» meydana çıkmadan çok önce, ebediyatımız, herşeyde aynı fikirde olmaktan uzak yazarların Rus kapitalizmi, köylü «topluluğu», o«toplumun» muazzam gücü üzerine ortak görüşte olmalarından sözetmiştir, birçok kez yalnızca sözetmekle kalmamış, Rusya'nın mutlu bir özelliği olarak övmüştür. Yine, geniş anlamıyla, «Narodnizm» terimi «müridler» ortaya çıkmadan çok önce edebiyatımızda kullanılmıştır. Bay Mikhailovsky, yıllarca «Narodnik» (dar anlamda) Bay V. V ile birlikte aynı dergiye yalnızca yazı yazmakla kalmadı, ayrıca ikisinin de görüşü yukarda değindiğimiz temel özellikleri taşır. Hem 1880'ler hem de 1890'larda, Bay V. V.'nin çıkardığı bazı sonuçlara karşı çıkmasına ve soyut sosyoloji alanına atılmasının doğruluğunu reddetmesine rağmen, Bay Mikhailovsky, hem 1880'ler hem de 1890'larda, eleştirisinin Bay V. V.'nin ekonomik eserlerine yönelmediği, onun Rus kapitalizmi üzerine temel görüşlerine katıldığı kaydını düşmüştür. Böylece Narodnizmin (geniş anlamda) görüşlerini geliştirmek, güçlendirmek ve yaymak için bu kadar çok şey ya-

pan *Russkoye Bogatstvo*'nun ileri gelenleri, «Narodnik» (dar anlamda) olmadıklarını, tamamen yeni bir «ahlakî — sosyal okul» kurduklarını söyleyerek «Rus müridleri» nin eleştirisinden kurtulabileceklerini sanıyorlarsa böylesi kaçamaklar, tabiî ki, çok cesur ve aynı zamanda çok diplomatik olan, maskaralıkları onaylanmış kimseleri açığa çıkarır ancak.

Makalesinin 182. sayfasında, Bay Mikhailovsky «müridler»e karşı aşağıdaki acayip tartışmayı getirir. Bay Kamensky Narodniklere kinle saldırır[19]; bu, gördüğünüz gibi «onun kızgınlığını gösterir, bunu yapmaya hakkı yoktur (aynen böyle !!). Bizler, 'sübjektif yaşlılar', 'sübjektif gençler gibi' kendimizle çelişmeden dolayı suçlu olmaksızın kendimiz bu zayıflığa düşebiliriz. Ama, 'katı objektifliği ile övünen' (bir «mürid»in sözüdür) bir öğretinin temsilcileri farklı bir durum gösterirler.»

Bu nedir?! Eğer kişiler toplumsal olaylar üzerine görüşlerin, *gerçeklerin* katı bir objektif çözümlemesine ve gelişmenin gerçek gidişine dayanması gerektiğinde ısrar ediyorlarsa, o zaman onların kızmaya hakkı olamaz?! Bu boş laflar, ilgisiz laf kalabalığı da neyin nesi! *Kapital*'de ki ünlü çalışmanın, toplumsal olayların araştırılmasında katı objektifliğin en güzel örneklerinden biri olarak kabul edildiğini hiç duymamış mıydınız, Bay Mikhailovsky? Birçok bilim adamı ve ekonomistin, başlıca ve temel kusuru olarak gördükleri, bu çalışmanın katı objektifliğidir. Oysa yazarın yerleşmiş fikrine göre, toplumsal gelişmeyi engelleyen toplumsal sınıfların temsilcilerine, geri görüşlerin temsilcilerine, böylesine hararetli ve heyecanlı polemik saldırılara, bu kadar çok «duygu»ya bilimsel bir çalışmada rastlayamazsınız. Örneğin, Proudhon'un görüşlerinin, Fransız küçük burjuvazisinin görüşleri ve duygularının doğal, anlaşılan ve kaçınılmaz bir yansıması olduğunu

katı gerçeklikle gösteren yazar, yine de küçük burjuvazinin bu ideologuna karşı büyük bir heyecan ve ateşli bir öfkeyle «saldırıya geçer». Bay Mikhailovsky, Marx'ın burada «kendisiyle çelişmenin» suçlusu olduğuna mı inanıyor? Eğer bir öğreti toplumsal hayata katılan herkesten gerçeklerin ve bu gerçeklerden doğan çeşitli sınıflar arasındaki ilişkilerin katı bir çözümlemesi istiyorsa, bunların bir sınıf ya da diğeri için sempati beslememeleri gerektiği veya beslemeye «hakları olmadığı» sonucunu hangi mucizeyle çıkarabiliriz? Bu hususta görevden bahsetmek bile gülünçtür çünkü, yaşayan bir insan (sınıflar arasındaki ilişkileri bir kez anladığında) bir sınıftan veya diğerinden *yana çıkmadan edemez,* o sınıfın başarısına sevinmeden, yenilgilerine üzülmeden edemez, o sınıfa düşman olan, geri görüşler yayarak onun gelişmesini engelleyenlere kızmadan edemez, vb., vb. Bay Mikhailovsky'nin bu anlamsız sözü, onun yalnızca determinizm ve kadercilik arasındaki ilkel farkı hâlâ kavrayamadığını gösterir.

«Sermaye geliyor! —bu açık» diye yazıyor Bay Mikhailovsky,— «ama (aynen böyle!!) sorun, onu nasıl karşılıyacağımızdır» (s. 189)

Bay Mikhailovsky büyük bir keşifte bulunuyor, «Rus müridleri»nin açıkça hiç de düşünmedikleri bir «soruna» parmak basıyor! Sanki «Rus müridleri»nin Narodniklerle yolları bu sorun yüzünden ayrılmamış gibi! Bir kimse Rusya'da gelişen kapitalizmi sadece iki şekilde karşılıyabilir: onu ya ilerici olarak ya da gerici olarak; ya doğru yolda bir ileri adım olarak ya da gerçek yoldan bir sapma olarak kabul edebilir; ya kapitalizmin yokettiği küçük üreticiler sınıfının bakış açısından ya da kapitalizmin yarattığı mülksüz üreticiler sınıfının bakış açısından değer-

lendirebilir. Orta bir yol yoktur.* Dolayısıyla, eğer Bay Mikhailovsky, kapitalizme karşı «müridler»in üzerinde ısrar ettikleri tavrın doğruluğunu reddediyorsa, daha önceki makalelerde çok kere tamamen kesinlikle belirttiği Narodnik tavrı kabul ediyor demektir. Bu konuda eski görüşleri üzerinde herhangi bir ekleme veya düzeltme yapmamıştır ve bir Narodnik olarak kalmaya devam ediyor. Allah esirgesin, o bir Narodnik değildir! Bir «Ahlâkî — sosyolojik okul»un temsilcisidir...

«Kapitalizmin ilerdeki gelişmesinin» diye devam ediyor Bay Mikhailovsky, «gelecekte (??) getireceği (?) yararlar hakkında kimseyi konuşturmayın.»

Bay Mikhailovsky Narodnik değildir. Yalnızca Narodniklerin hatalarını ve yanlış tartışma yöntemlerini tekrarlıyor. Bu «gelecek» sözünün yanlış olduğu, bir «gelecek» sorunu değil, pre—kapitalist ilişkiler içinde zaten olagelen gerçekten ilerici değişiklikler sorunu olduğu — Rusya'da kapitalizmin getirmekte olduğu (getireceği değil) değişiklikler olduğu— kaç kere Narodniklere söylendi. Sorunu «gelecekte» ele almak üzere rafa kaldıran Bay Mikhailovsky, «müridler»in karşı çıktığı iddiaları kesin olarak kabul etmektedir. Gerçeklikte, gözlerimizin önünde olan şeylerde, kapitalizmin gelişmesinin eski sosyo-ekonomik ilişkilere herhangi ileri bir değişiklik *getirmemekte olduğunu* gerçek olarak kabul etmektedir. Narodnik görüşü oluşturan şey budur ve «Rus müridleri»nin

* Emeğin çıkarlarına göre yönlendirilmeyi gerekli görmeyenlerin ya da «kapitalizm» terimiyle belirtilen genellemenin ta kendisini kavrayamaz ve anlaşılmaz bulanların onu (kapitalizmi?) nasıl karşıladıkları konusunda elbetteki bir şey söylemiyoruz. Böyleri düşünce akımları Rus yaşamında ne kadar önemli olurlarsa olsunlar, Narodniklerle hasımları arasındaki tartışma ile herhangi bir ilişkileri yoktur ve onları bu işe sokmanın hiç bir anlamı yoktur.

karşı çıktıkları ve tersinin doğru olduğunu gösterdikleri budur. Tarımda ücretli emeğin, emek hizmetinin yerini aldığını ve fabrika endüstrisinin, «zanaat» endüstrisi denen şeyin yerini aldığını (ve, ayrıca çok büyük bir hızla) ve sadece «gelecekteki» değil şimdi gözlerimizin önündeki, gerçek bir olgu olduğunu, bu değişikliğin her yönden ilerici olduğunu, alışılagelmiş dağınık, asırlardır hareketsiz ve durgun kalan küçük çaplı el üretimini yıktığını; toplumsal emeğin üretkenliğini arttırdığını ve bu yüzden çalışan kimse için daha yüksek bir yaşam düzeyi olanağı yarattığını; bu olanakların gerekliliğe dönüşmesi koşulları doğurduğunu — yani «kırda» kaybolmuş «yerleşik proleteri», fizikî olarak ve ahlâkça yerleşmiş proleteri, hareketli bir proletere dönüştürerek ve son derece gelişmiş tutsaklık ve farklı kişisel bağımlılık biçimleriyle Asyalı çalışma biçimlerini, Avrupalı emek biçimlerine dönüştürerek; «buharın, kömürün, tekniğin vb., olduğu kadar makinenin de verimli kullanımî için Avrupaî düşünme ve duyuş tarzının hiç de az gerekli olmadığını*» (dikkat edin, gerekli. V. I.) söylemeyen ve göstermeyen «Rus müridleri»ne ait bir kitap yoktur. Bütün bunlar, tekrarlıyoruz, her «mürid» tarafından söylenmiş ve gösterilmiştir, ama, herhalde, Bay Mikhailovsky ve «şürekâsına» mahsus değildir; bütün bunlar yalnızca, *Russkoye Bagatsto* ile «bağları olmayan». «Narodnikler»e karşı yazılmıştır. Görüyorsunuz, *Russkoye Bogatstvo,* özü, eski saçmaları yeni kıyafetler altında sunmak olan bir «ahlakî — sosyolojik okul»dur.

Yukarda gördüğümüz gibi, bu makalenin amacı, Liberal — Narodnik basında çok yaygın olan «Rus Mürid-

---

* Schulze - Gövernitz'in Schomollers Jahrbuch'da[20] çıkan, Moskova-Vladimir pamuk sanayi üzerine olan makalesindeki sözleri, 1896

leri»nin «miras»tan vazgeçtikleri, Rus toplumunun en iyi kesiminin en iyi geleneklerinden koptukları vb., şeklindeki iddiaları çürütmektedir. Bu bayağı ifadeleri tekrarlamakla, Bay Mikhailovsky'nin *Russkoye Bogatstvo* ile «bağları olmayan» bir «Narodnik»in —Bay V. V.— çok önceden çok daha kesin olarak söyledikleri ile gerçekte tamamen aynı şeyleri söylediğinin gözlenmesi ilginçtir. Sayın okuyucu, bu yazarın üç yıl önce, 1891'in sonunda P. Struve'nin kitabına cevap olarak *Nedelya*[21]'da yayınlanan makalelerinden haberiniz var mı? Eğer yoksa, bana kalırsa, hiçbirşey kaybetmediğinizi itiraf edeyim. Bu makalelerin temel fikri, Rus sosyal düşüncesinin bütün ilerici akımlarındaki demokratik düşünüş tarzını «müridler»in yıktığıdır. Bu, Bay Mikhailovsky'nin «müridler»i, *Moskovskiye Vedomosti*'nin kızgınlıkla saldırdığı «miras»ı inkâr etmekle suçlarken söylediğinin, sadece biraz daha farklı terimlerle, aynısı değil mi? Aslında, gördüğümüz gibi, bu suçlamayı uyduranlar, «müridler»in *Narodnizm*'den kesinkes kopmalarının Rus toplumunun en iyi kesiminin en iyi geleneklerinden kopma olduğunu söylerken, kendi günahları için başkalarını suçluyorlar. Tam tersine değil mi, beyler? Böyle bir kopma en iyi geleneklerin *Narodnizm'den temizlendiğini* göstermiyor mu?

Sürgünde, 1897'nin sonunda yazılmıştır. İlk, 1898'de Vladimir İlyin, **Ekonomik Araştırma ve Denemeler** adlı derlemede yayınlanmıştır.

Toplu Eserler Cilt 2, s. 493-534

NOTLAR

1) Lenin «Reddettiğimiz miras» makalesini Sibirya'da sürgündeyken 1897 yılının sonunda yazdı. 1898'de **Ekonomik Araştırma ve Denemeler** dergisinde yayınlanmıştır.

2) **Russkoye Bogatstvo** (Rus Zenginliği): St. Petersburg'da 1876'dan 1918 ortalarına kadar yayınlanan aylık bir dergi. 1980'ların başlarında liberal Narodniklerin organı haline gelmiştir ve S. N. Krivenko ve N. K. Mikhailovsky tarafından çıkarılıyordu. Dergi çarlıkla uzlaşmayı savunuyordu ve Marksizme ve Rus Marksisistlerine karşı şiddetli bir mücadele yürütmüştür.

1906'da yarı — kadet «Halkcı Sosyalistler»in organı olmuştur.

3) **Moskovskiye Vedomosti**— en eski Rus gazetelerinden biri, daha önceden Moskova Üniversitesi tarafından teksir halinde çıkarılmıştı (1756). 1860'larda, toprakağalarının ve rahiplerin en gerici kesimlerinin görüşlerini yansıtan, monarşist milliyetci bir çizgiye dönüştü. 1905'de Kara yüzlerin en önemli gazetelerinden biri haline geldi ve 1917 Ekim Devrimine kadar yayınlanmaya devam etti.

4) «Müridler» — 1890'larda Marx ve Engels'in takipçileri için Legal olarak kullanılan terim.

5) **Otechestvenniye Zapiski** (Yurt Notları) — 1820'de St. Petersburg'da yayınlanmaya başlanmış edebî - politik bir dergi. 1839'dan itibaren zamanının en ilerici dergisi oldu. Yazarları arasında V. G. Belinsky, A. I. Herzen, T. N. Granovsky ve N. P. Ogaryov vardı. 1846'da Belinsky'nin yazı kurulundan ayrılışından sonra, Otechestvenniye Zapiski'nin önemi azalmaya başladı. Dergi 1868'de N. A. Nekrasov ve M. Y. Saltykov — Shchedrin'in yönetimine geçti. Bu, Rusya'nın devrimci demokrat entellektüellerinin etrafında toplandığı, derginin, yeniden gelişme döneminin başlangıcı oldu. Nekrasov öldüğünde (1877), dergide, Narodnikler hakim etkenlik kazandılar.

Otechestvenniye Zapiski sürekli olarak sansürle başı derde girmiş ve 1884 Nisanında Çarlık hükümeti tarafından kapatılmıştır.

6) Rusya'da serfliği kaldıran 1861 «Köylü Reformu» serf sahibi toprakağalarının çıkarları doğrultusunda, Çarlık hükümeti tarafından yapılmıştı. Reform, Rusya'nın ekonomik gelişmesinin seyri ve köylülük arasında feodal sömürüye karşı bir kitle hareketinin büyümesi nedeniyle zorunlu olmuştu. Biçimi bakımından «Köylü Reformu» feodaldı. fakat Rusya'yı kapitalist yola yaklaştıran ekonomik gelişmenin gücü, feodal biçime kapitalist bir içerik verdi ve bu içerik, kölülerden **daha az** toprak aşırılması, köylülerin toprağının toprakağasınınkinden **daha tam olarak** ayrılması, toprakağalarına **daha az** vergi» (örneğin, azot) «ödenmesi ile daha da belirginleşti» (Bkz: «Köylü Reformu ve İşçi — Köylü Devrimi». Toplu Eserler, Cilt 17). «Köylü Reformu» Rusya'nın burjuva monarşisine geçişine doğru bir adım demekti. 1861 Nisanının 19'unda II. Aleksander feodal bağımlılıktan kurtulan köylüler için bir Manifesto ve Kararname imzaladı. Hepsi, daha önceden toprakağalarına bağlı 22.500.000 serf «azat edildi». Bununla beraber toprak sahipliği kaldı. Köylülerin toprağının toprakağalarına ait olduğu ilân edildi. Köylü, bir toprak parçasını kanunla belirlenmiş standarda (ve hatta o durumda bile toprakağası ile anlaşmaya) göre alabiliyorlardı ve tekrar satın almak, yani bedelini ödemek zorundaydı. Köylüler bedel ödemelerini Çarlık hükümetine veriyorlardı ve o da tesbit edilmiş toplamı toprakağalarına ödüyordu. Yaklaşık tahminler, Reform'dan sonra asılzadelerin 71.500.000 dessiatine (Rus ölçü birimi) toprağa ve köylülerin 88 000 000 dessiatine toprağa sahip olduklarını gösteriyor. Reform, daha önce köylülerin ektiği toprağın 1/5'ini ve hatta 2/5'ini toprakağalarının almasını sağladı.

Reform, eski angarya sistemini ancak zayıflattı, ama kaldırmadı. Toprakağaları köylülerin topraklarının en iyi alanlarının («koparılan topraklar», ormanlar, çayırlar, sulama yerleri, otlaklar vb,). Mülkiyetini ellerine geçirdiler; böylece köylüler bağımsız çiftçilik yapamıyacak duruma düştüler. Azat düzenlemeleri tamamlanıncaya kadar köylüler «geçici bağlı» sayılıyorlardı ve toprakağasına, kira veya angarya şeklinde karşılığını ödüyorlardı.

N. G. Cherny hevsky öncülüğünde Rus devrimci demokrakları «Köylü Reformu»nu feodal karakterinden dolayı eleştirdiler. V. I. Lenin 1861 «Köylü Reformu»nu, tarımda olgunlaş-

mamış kapitalizmin çıkarları için köylülüğe karşı kitlesel ilk şiddet hareketi olarak adlandırdı — toprakağaları, kapitalizm için «toplumsal tabakaları temizliyorlardı».

1861 Reformu üzerine materyal için, Engels'in «Almanya'da Sosyalizm» makalesine, V. J Lenin'in «serfliğin Yıkılışının Ellinci Yıldönümü»ne, «Ellinci Yıl»ına « 'Köylü Reformu' ve İşçi — Köylü Devrimi»ne bakınız.

7) 1861, 19 Şubat Kararnamesi, Rusya'da serfliğin kaldırılması üzerine yasal hükümlerdi.

8 (Village «land» community) **Ortak köy** (toprak) **topluluğu (obshchina veya mir):**

Bu Rusya'da köylünün toprağı komünal kullanış biçimiydi, zorunlu mahsul münavebeli ve bölünmemiş ormanlar ve otlaklarla belirlenm şti. Temel özellikleri ortak sorumluluk, verilen toprak parçasını reddetme hakkının olmadığı periyodik toprak dağıtımı ve alımı satımının yasaklanmasıydı.

Rus ortak köylü topluluğu eski zamanlara kadar uzanır ve tarihî gelişimin akışıyla birlikte Rusya'da feodalizmin temel direklerinden biri olmuştur. Toprakağaları ve Çarlık hükümeti ortak köy topluluğunu feodal baskıyı genişletmek ve topraktan kurtuluş bedellerini ve halktan alınan vergiyi sıkıştırmak için kullanmışlardır. Lenin, ortak köy topluluğunun «köylünün proleterleşmesini önleyemediğine («mevcudiyetleri için bütün nedenlerini» yitirmiş olan) küçük birlikler ve kategoriler halinde zincirlenmiş köylüleri bölen bir ortaçağ engeli olarak durduğuna» işaret etmiştir. (V. I. Lenin, **Ondokuzuncu Yüzyılın Bitimine Doğru Rusya'da Tarım Meselesi**).

Ortak köylü topluluğu sorunu hararetli tartışmalar doğurmuş ve çok geniş ekonomik edebi eserlerin yazılmasına yol açmıştır. Onda özel bir yolla Rusya'nın sosyalist evrimi için bir garanti gören Narodnikler, ortak köy topluluğuna özellikle büyük bir ilgi göstermişlerdir. Maksatlı olarak gerçekleri toplayan ve çarpıtan ve sözüm ona «averaj rakamları» uygulayan Narodnikler, Rusya'da topluluk köylülüğünün özel bir türde «değişmezliğe» sahip olduğunu ve köylü topluluğunun, köylüleri kapitalizmin girmesine karşı koruduğunu ve onları yıkımdan ve sınıf farklılıklarından «kurtardığını» kanıtlamaya ça-

lışmışlardır. 1880'ler kadar öncesinde, G. V. Plekhanov «ortak topluluk sosyalizmi» nin temelsiz olduğunu göstermiştir ve Lenin 1890'larda Norodnik teorilerini çürütmüştür. Lenin çok sayıda istatistikî materyal ve sayısız gerçek toplayarak kapitalist ilişkilerin Rus köyünde nasıl geliştiğini ve sermayenin ataerkil ortak köylü topluluğuna girerek köylülüğü kulaklar ve yoksul köylüler olmak üzere nasıl karşıt iki sınıfa ayırdığını göstermiştir.

1906'da Stolpyin, köylülerin topluluğu bırakmalarına ve toprak parçalarını satmalarına izin veren, kulaklar lehine bir kanun çıkarmıştır. Bu kanun ortak köylü topluluğunun resmen kaldırılmasına ve köylülük arasında farklılığın genişlemesine temel teşkil etmiştir. Kanunun çıkmasını takibeden dokuz yıl içinde iki milyon köylü ailesi topluluklardan çıkmıştır.

9) **Manchester Okulu** — XIX yy. in ilk yarısında (1830 — 1840) İngiltere'de serbest mübadele hareketi... Cobden ve Bright gibi temsilcilerin başkanlığında, Manchester Şehrinde buğday için konulan gümrük resimleriyle mücadele etmek için bir birlik kurmuşlardı. Bu birliğe Mancester ligası denir. Engels ,**Erfurt Programının Eleştirisinde,** Manchesterciliği namu lu oportünizm olarak niteler ve hemen ekler: «Namuslu oportünizm, oportünizmlerin belki de en tehlikelisidir.»

10) **Ortak sorumluluk,** her ortak köy topluluğu köylülerini, zamanında ve tam ödeme yapmaya ve devlete ve toprakağalarına karşı her türlü hizmeti (vergi ve topraktan azat bedel taksitlerinin ödenmesi, orduya asker sağlama, vb...) görmeye ortak olarak sorumlu tutan bir zorlayıcı tedbirdir. Bu bağımlılık biçimi ,ki serfliğin kaldırılmasından sonra bile sürmüştür 1906'ya kadar güçlü olarak kalmıştır.

11) **Zemstvo :** 1864'de Çarlık Rusya'sının orta qubernialara getirdiği bölgesel hükümet organlarına verilen ad. Bunlara asiller hakimdiler ve yetkileri salt bölgesel ekonomik sorunlarla (hastane ve yol yapımları, istatistikleri, sigorta, vb.) ile sınırlandırılmıştı. Faaliyetleri eyalet Başkanları ve İçişleri Bakanlığı tarafından kontrol ediliyordu, bu da hükümetin uygun bulmadığı kararların uygulanmasını önlüyordu.

12) Engels, «Rusya'da Sosyal İlişkiler» adlı makalesinde (Marx ve Engels, Seçme Eserler, cilt II, Moskova, 1958, s. 58) Skaldin'i ılımlı bir tutucu olarak tanımlamaktadır.

13) 1860'ların ideolojik «miras»ından sözederken Lenin, sansür nedenlerinden ötürü, Skaldin'e atıfta bulunmak zorunda kalmıştı. Aslında, Lenin, Chernyshevsky'i bu «miras»ın baş temsilcisi sayıyordu. A. N. Potresov'a Sibirya'da sürgünden yolladığı 26 Ocak 1899 tarihli mektubunda, Lenin şöyle yazıyordu: «... ama, hiçbir yerde, Skaldin'den mirası kabul etmeyi önermedim. Başka kimselerden kabul edilmesi gerektiğine şüphe yoktur. Chernyshevsky'i almak niyetinde olduğumu ve karşılaştırma amaçları için onu almayı neden uygun bulmadığımı açıklayan kitabın 23. sayfasındaki dipnot kendimi (muhaliflerin muhtemel saldırılarına karşı) savunmamı daha kolaylaştırır.»

14) **Zemledelcheskaya Gazeta** (Tarım Haberleri) — Devlet Malları Bakanlığı'nın (1894'den itibaren de Devlet Malları ve Tarım Bakanlığı'nın) organı; St. Petersburg'da 1834'den 1917'ye kadar yayımlanmıştır.

15) **Münavebeyle ekme** — köylünün, toprakağasına ondan aldığı toprak için kira karşılığında ödediği emek-hizmetinin köleleştirici bir biçimi. Toprakağası köylüye karşılığında köylünün kendi aletleri ve çekim hayvanlarını kullanarak bir «münavebe» ekmeyle yükümlediği toprak kiralar veya ödünç para verirdi: bu bir «dessiatine»lık ilkbahar mahsülü ve bir «dessiatine»lık kış mahsülü yetiştirmek, karşılığında da arasıra bir «dessiatine»lık mahsül almak demekti.

16) **Vestnik Yevropy** (Avrupa Postası) — aylık tarihî-politik ve edebî liberal-burjuva eğilimli dergi. St. Petersburg'da 1868'den 1918'e kadar yayınlandı. Dergi, devrimci Marksistleri hedef alan makaleler yayınladı. 1908'e kadar derginin başyazarı ve yayıncısı M.M. Stasyulevich idi.

17) Bu kelimeler Skaldin'in **Taşrada ve Kırda** kitabındandır. St. Petersburg, 1870. s. 285.

18) Marx ve Engels, **Kutsal Aile**, Moskova, 1956, s. 10

19) N. Kamensky, G.V. Plekhanov'un kullandığı takma adlardan biridir. Atıfta bulunulan **Maddeci Tarih Anlayışı** adlı makale, **Novoye Slovo**'nun 1897 de basılmış 12. Eylül sayısındadır.

20) Schomollers Jahrbuch-tam adı, **Jahrburh für Gestzgebung, Verwaltung und Wolkswirtschaft im Deutschen Reich**

(Alman İmparatorluğunun Yasal, İdari ve Ekonomik Yıllığı) ekonomi-politikle ilgili konularda yayım yapan bir dergi, 1877'-den itibaren Alman burjuva ekonomistleri ve katheder- Sosyalistleri F. Hatzendrof ve L. Brentana tarafından ve 1881'den itibaren G. Schmoller tarafından çıkarılmıştır.

21) **Nedelya** (Hafta) — Liberal — Narodnik politik ve edebi gazete. 1866'dan 1001'e kadar St. Petersburg'da yayınlandı. Otokrasi ile mücadeleye karşı idi ve «küçük meseleler» adındaki teoriyi savundu, yani, aydınlara devrimci mücadeleyi bırakmaları ve «kültürel eylem» le ilgilenmeleri için yakardı.